

LIETUVOS KŪNO KULTŪROS AKADEMIJA
SPORTO EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
REKREACIJOS, TURIZMO IR SPORTO VADYBOS KATEDRA
VADYBOS (TURIZMO IR SPORTO) STUDIJŲ PROGRAMA

VAIDA MAROZAITĖ

EKONOMINĖS KRIZĖS ĮTAKA LIETUVOS IR ITALIJOS
APGYVENDINIMO SEKTORIAMS

BAKALAURO BAIGIAMASIS DARBAS

Darbo vadovas: dr. K. Bradauskienė

Katedros baigiamųjų darbų aprobavimo komisija ginti baigiamąjį darbą:
rekomenduoja/nerekomenduoja

Katedros baigiamųjų darbų aprobavimo pirmininkas:.....

Baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:.....

Baigiamųjų darbų gynimo komisijos sekretorė (-ius):.....

KAUNAS 2011

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
IVADAS.....	3
1. LITERATŪROS APŽVALGA.....	4
1.1. Ekonominės krizės teorinė samprata.....	4
1.2. Ekonominės krizės priežastys ir pasekmės.....	6
1.3. Ekonominė krizė turizmo ir apgyvendinimo sektoriuose.....	9
1.4. Ekonominę krizę nusakantys veiksniai.....	12
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS.....	17
3. REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.....	19
3.1. Lietuvos ir Italijos ekonomikos sektorių situacijos pristatymas.....	19
3.2. Ekonominės krizės poveikis Lietuvos ir Italijos apgyvendinimo sektoriams.....	29
IŠVADOS.....	38
LITERATŪRA.....	39
PRIEDAI.....	45

SANTRAUKA

Ekonominės krizės įtaka Lietuvos ir Italijos apgyvendinimo sektoriams.

The influence of the economic crisis for accommodation sectors in Lithuania and Italy.

Darbo objektas – ekonominės krizės poveikis Lietuvos ir Italijos apgyvendinimo sektoriams.

Darbo tikslas – nustatyti ekonominės krizės poveikį Lietuvos ir Italijos apgyvendinimo sektoriams.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ekonominės krizės sampratą, priežastis bei pasekmes pasaulio, Lietuvos ir Italijos ekonomikoms.
2. Pristatyti Lietuvos ir Italijos ekonomikos bei apgyvendinimo sektorių situacijas.
3. Palyginti ekonominės krizės poveikį šių šalių apgyvendinimo sektoriams.

Išvados:

1. Nustatant ekonominės krizės priežastis bei pasekmes, mokslininkų nuomonės sutampa ir jos įvardijamos panašiai. Priežastys, sukėlusios ekonominę krizę yra: nekilnojamojo turto kainų burbulas, didelė konkurencija tarp bankų, pernelyg didelis ūkio subjektų skolinimasis, ilgalaikio skolinimosi pakeitimas trumpalaikiu. Mokslininkų išskiriamos ekonominės krizės pasekmės: bendras ekonomikos nuosmukis, sumažėjusios nekilnojamojo turto kainos, padidėjęs įmonių bankrotų skaičius, išaugęs nedarbo lygis, sumažėjęs darbo užmokestis, išaugusi valstybės skola.
2. Italijos apgyvendinimo sektoriaus rodikliai yra ženkliai didesni nei Lietuvos. Vienas iš rodiklių tai viešbučių skaičius. Lietuvoje yra apie 300, o Italijoje - apie 34000 viešbučių. Tai įtakoja turizmo išsivystymas, atvykstančių turistų srautai. Viešbučių skaičiaus rodikliai lemia ir darbuotojų skaičių. Lietuvos apgyvendinimo sektoriuje dirba apie 10000 asmenų, Italijoje – virš milijono. Nakvynė viešbutyje čia taip pat brangesnė – apie 100 eurų nakčiai, tuo tarpu Lietuvoje – apie 70 eurų. Nors šios šalys yra labai skirtingos, tačiau turi bendrą panašumą – neigiamas ekonominės krizės sukeltas poveikis tiek šalių ekonomikoms, tiek apgyvendinimo sektoriams.
3. Ekonominės krizės poveikis matomas abiejų šalių apgyvendinimo sektoriuose. Tai sumažėjęs suteiktų nakvynių skaičius (Lietuvoje jis sumažėjo milijonu, Italijoje – 30 milijonų). Lietuvoje ekonominės krizės piko metais viešbučių skaičius išaugo, tačiau darbuotojų sumažėjo net apie 1300. Italijoje ženkliai sumažėjo ir darbuotojų, ir viešbučių skaičius (-3 mln. darbuotojų ir -188 viešbučiai). Dar vienas krizės įtakotas veiksnys buvo išaugęs nakvynių pas gimines ar draugus rodiklis.

Raktiniai žodžiai: *krizė, ekonominiai pokyčiai, ekonominės krizės įtaka, apgyvendinimo sektorius, viešbučiai.*

IVADAS

Pastaruoju metu pasaulinė ekonominė krizė tapo viena iš aktualiausių ir labiausiai nerimą keliančių temų. Susirūpinimą dėl galimų krizės padarinių jaučia tiek įtakingiausių pasaulio valstybių vadovai, nuo kurių sprendimų didžiąja dalimi priklauso tolesnė krizės eiga ir šalių gerovė, tiek eiliniai piliečiai, slegiami atsakomybės dėl savo šeimų ateities ir išgyvenantys nuolatinę baimę dėl vis realesnės nedarbo augimo sąlygomis tampančios tikimybės prarasti darbus (R. Glinskienė, E. Petuškienė, 2009).

2008 - 2009 m. ekonominė krizė Lietuvoje – visuma pokyčių ir permainų Lietuvos ekonomikoje, pervedusių ją iš augimo fazės į gamybos apimties mažėjimą – recesiją. Šiuo metu krizės poveikis jaučiamas bene visose gyvenimo bei veiklos srityse. Darbe bus vertinami ekonominės krizės padariniai Lietuvos ir Italijos šalių apgyvendinimo sektoriams.

Darbo tikslas – nustatyti ekonominės krizės poveikį Lietuvos ir Italijos apgyvendinimo sektoriams.

Temos aktualumas. 2008 - 2009 m. – ekonomikos krizė skatina Lietuvos ir užsienio specialistus atidžiau pažvelgti ir išnagrinėti ekonominės krizės priežastis, požymius, pasekmes bei ieškoti jos sprendimo būdų. Šio darbo teorinėje dalyje aprašyti visi paminėti rodikliai.

Apgyvendinimas yra būtina turizmo struktūrinė dalis. Apgyvendinimo paslaugos yra svarbios šalių ekonomikoms kaip biudžeto pajamų šaltinis bei darbo vietos. Ekonominės krizės įtaka apgyvendinimo sektoriui yra labai mažai tyrinėta tema. Iki šiol dažniausiai buvo nagrinėjama ekonominės krizės įtaka įmonių bankrotams, transporto sektoriui, valstybės ekonominiams rodikliams. Darbe pateikiami nauji, savarankiškai surinkti duomenys apie apgyvendinimo sektoriaus rodiklių kaitą.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti ekonominės krizės sampratą, priežastis bei pasekmes pasaulio, Lietuvos ir Italijos ekonomikoms.
2. Pristatyti Lietuvos ir Italijos ekonomikos bei apgyvendinimo sektorių situacijas.
3. Palyginti ekonominės krizės poveikį šių šalių apgyvendinimo sektoriams.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros, statistinių duomenų ir teisinių dokumentų analizė. Analizuojami moksliniai lietuvių bei užsienio autorių šaltiniai susiję su nagrinėjama tema.
2. Lyginamoji analizė.
3. Statistinė analizė. Tyrimo rezultatai pateikiami diagramose bei grafikuose, jie analizuojami ir apibendrinami.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. Ekonominės krizės teorinė samprata

Kaip teigia A. Valackienė (2005), ekonomikoje krizės sąvoka minima jau XIX amžiuje. Tuo metu susiformavo klasikinė ekonominės krizės samprata, reiškianti nepageidaujamą ir dramatišką kapitalistinės ekonomikos vystymosi stadiją. Ekonominio vystymosi ciklą sudaro keturios stadijos:

1. Pakilimas;
2. Pikas;
3. Nuosmukis;
4. Krizė.

Ekonomikos terminų ir sąvokų žodyne (1999) krizė apibrėžiama kaip verslo ciklo fazė, kuriai būdinga: santykinai ilgai trunkantis nedarbas, gamybos apimtys mažėjimas, dėl to didelės dalies gamybinių pajėgumų nepanaudojimas. Kartais siūloma krizę laikyti tokią ekonomikos būklę, kai nedarbas siekia ar viršija 10 proc. ir trunka ne mažiau kaip du metus. Finansinė krizė yra plačiai žinomas terminas, kuris naudojamas, kai finansinės institucijos staiga praranda didelę dalį savo vertės. (Kindleberger, 2005). Tarptautinių žodžių žodynas (1999) krizės sąvoką pateikia šiais aspektais:

- Krizė - reprodukcijos ciklo fazė, einanti po pakilimo – ekonomikos sutrikimas, smukimas.
- Krizė – tai persilaužimas, sunki pereinamoji būklė.

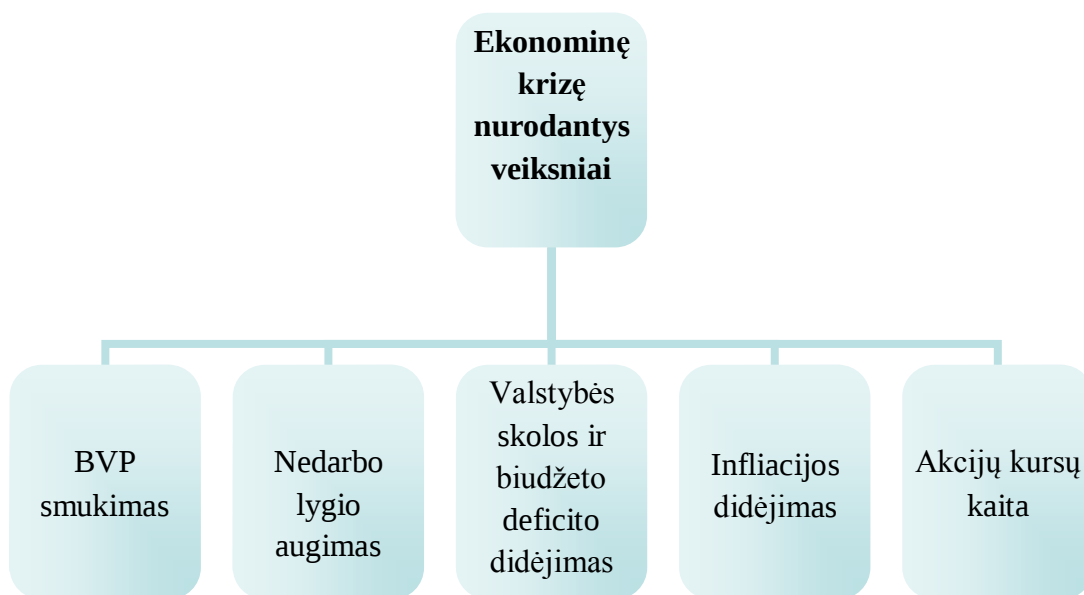
Lietuvių mokslininkai A. Sakalas ir A. Savanevičienė (2003) krizę apibrėžia kaip atsitiktinių ar tam tikrų vystymosi procese susiformavusių veiksmų sąlygotą kritinį momentą, kuris pažeidžia normalų sistemos funkcionavimą ir ji nebegali vystytis norima trajektorija.

M. Barrot (2000), remdamasis krizių kilmės priežastingumu, išskiria šias krizių rūšis:

- **Atsitikimų (stichinės) krizės.** Joms priskiriamos ekologinės krizės, krizės, susijusios su gamybos proceso sutrikimais.
- **Socialinės krizės.** Tai krizinės situacijos, pasireiškiančios socialiniuose sluoksniuose (pvz.: streikai).
- **Ekonominės, arba finansinės krizės.** Tai krizės, susijusios su kompanijų veikla finansų rinkose. Tokių krizių pasekmės gali būti firmų žlugimas ar jų savarankiškumo praradimas.

G. Blümle, N. Goldschmidt (2006) teigia, kad ekonomikos krizė – tai tokia šalies ekonomikos fazė, kuri pasižymi dideliu nedarbo lygio augimu, stipriu gyvenimo lygio nuosmukiu, gamybos apimtys mažėjimu. A. Tornell, F. Westermann (2002) bei Rötheli, F. Tobias (2007) ekonominę krizę apibrėžia panašiai. Jų teigimu, ekonominė krizė – tai ekonomikos augimo

sustojimas ar nuosmukis tam tikrą laikotarpį iš eilės. Autoriai išskiria šiuos pagrindinius ekonominės krizės reiškinius: akcijų kursų kaita, BVP smukimas, nedarbo lygio, infliacijos didėjimas, valstybės skolos ir biudžeto deficito didėjimas.

1 pav. *Ekonominę krizę nurodantys veiksniai. Sudaryta autorės remiantis A. Tornell, F. Westermann (2002), Rötheli, F. Tobias (2007).*

D. Baran (2009) išskiria šiuos pagrindinius ekonominės krizės veiksnius: mažas suvartojimas, produktų pardavimo sumažėjimas, masinis darbo vietų mažinimas, kartu ir augantis nedarbas.

Susipažinus su ekonominės krizės teoriniais aspektais bei ją lydinčiais veiksniais, galima išskirti šiuos ekonominės krizės reiškinius:

- bendrojo vidaus produkto (BVP) mažėjimas;
- augantis nedarbo lygis;
- infliacijos lygio didėjimas;
- valstybės skolos ir biudžeto deficito didėjimas;
- darbo užmokesčio mažėjimas;
- darbo vietų skaičiaus mažėjimas;
- mažesnis įmonių pelningumas;
- krentančios akcijų kainos;
- investavimo procesų sulėtėjimas.

Su išvardintais ekonominės krizės reiškiniais susiduriama ir vadyboje. Anot A. Valackienės (2005), šiais laikais jokia organizacija nėra apsaugota nuo krizės – juo labiau pasulinės ekonominės

krizės. Šio teiginio suvokimas turėtų būti pirmas žingsnis krizių vadybos proceso link kiekvienoje organizacijoje. Krizė pasižymi nenuspėjamu vystymusi, tačiau, prieš jai prasidedant, visada yra pastebimi apie tai pranešantys pavojaus signalai. Laiku juos pastebėjus galima tinkamai pasiruošti artėjančios nepageidaujamos situacijos pasitikimui ar net nuslopinimui (Coombs, 1999). Tai turėtų būti organizacijos vadovybės užduotis. Svarbus veiksnys krizinių situacijų pasiruošimui yra organizacijos vadovybės suvokimas apie krizių neišvengiamumą bei nuolatinis tokios žinios priminimas organizacijai. Tai veda prie reikiamų priemonių ruošimo, nuolatinio jų tikrinimo ir atnaujinimo įvertinant esamą situaciją. Krizės valdymo planą turėtų sudaryti: tikslai, būtini atnaujinimo įvertinant esamą situaciją. Krizės valdymo planą turėtų sudaryti: tikslai, būtini paaškinimai ir apibrėžimai, užduotys, nubrėžtos atsakomybių ribos organizacijos darbuotojams.

Krizinės situacijos metu kompanijos ateitį apsprendžia krizinės situacijos valdymas bei išankstinis pasiruošimas šiai situacijai. Seeger ir Ulmer (2001) krizių valdymą apibrėžia kaip gaires veiksmingam vertinimui, reagavimui, slopinimui ir krizės palengvinimui. Pagal Coombs (1999) krizių vadyba nurodo aspektų rinkinį, sudarytą kovoti su krizėmis ir sumažinti tikrąją krizės griovimo jėgą. Autorius taip pat teigia, kad krizių valdymas turėtų būti normalus daugelio žmonių darbo procesas organizacijose. Krizių valdymas - tai ne tik vienkartinis plano paruošimas ir jo įgyvendinimas reikiamu metu, šis procesas turi būti suvokiamas kaip nuolatinis.

Coombs (1999) teigia, kad yra būtina pabrėžti 3 laiko etapus - prieš, per ir po įvykio. Todėl darbe bus nagrinėjamas ketverių metų laikotarpis – 2007m., 2008-2009m. ir 2010. Norint nustatyti ekonominės krizės poveikį nagrinėjamiems rodikliams, svarbu apžvelgti 2007-uosius metus, nes tai buvo prieškrizinis laikotarpis. 2008 - 2009m. – tai krizės piko metai, šiais metais labiausiai kito tiek ekonomikos, tiek apgyvendinimo sektoriaus rodikliai. 2010-ieji – ekonomikos pakilimo ir gerėjimo metai, tad jie yra svarbūs siekiant nustatyti ar ekonominės krizės pasekmės vis dar buvo jaučiamos, ar jau matomas sektorių atsigavimas.

Norint pradėti nagrinėti ekonominės krizės poveikį Lietuvos bei Italijos šalių ekonomikoms bei apgyvendinimo sektoriams, būtina apžvelgti ekonominės krizės priežastis bei pasekmes.

1.2. Ekonominės krizės priežastys ir pasekmės

Pasaulio, Lietuvos ir Italijos ekonominės krizės priežastys

2008–2009 m. pasaulio finansų krizė – didžiausia pasaulio finansų krizė nuo Didžiosios depresijos (didžiausia kapitalistinio ūkio krizė, vykusį 1929–1933 metais ir apėmusi visas ūkio šakas ir valstybes) laikų. Krizės kilimo priežastys ekspertų vertinamos skirtingai. Jungtinių Valstijų izdo sekretorius T. Geithneris (2009) teigia, kad nepakankami priežiūros institucijų įgaliojimai ir sparti šešėlinės bankų sistemos plėtra tapo vienu iš pagrindinių finansų krizės priežasčių. G.

Duboniko (2008) teigimu, krizė pirmiausia kilo JAV paskolų rinkoje, o vėliau persimetė ir į kitus regionus. O.G. Rakauskienė (2009) nurodo šias pasaulio ekonominės krizės priežastis:

- kapitalo rinkų vaidmens didėjimas;
- finansinių rinkų neapibrėžtumo augimas;
- globalizacijos procesų intensyvumas;
- socialinė nelygybė;
- neadekvati ir neatsakinga finansinių įstaigų priežiūros veikla.

Pagal Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarą Kęstutį Grinių (2010), pagrindinė ir vienintelė pasaulinės ekonominės krizės priežastis yra pagrindinės pasaulio valiutos - JAV dolerio perprodukcija. Perkamoji dolerio galia buvo susieta ne tik su JAV bendruoju vidaus produktu (toliau BVP), bet ir su visų pasaulio šalių BVP.

D. W. Diamond ir R. G. Rajan (2009) teigia, jog finansų krizės priežastys yra susijusios su ankstesnėmis finansų krizėmis. Nuo 1990 metų pasaulyje įvyko keletas nemažų krizių: Rytų Azijos ekonomikų griūtis, Rusijos krizė, Argentina, Brazilija ir Turkija taip pat susidūrė su sunkumais. Dėl šių krizių, kylančios rinkos pasidarė atsargesnės skolinantis iš užsienio.

Finansų ekspertas Stasys Jakeliūnas (2011) teigia, kad ši ekonominė krizė yra didžiausia per pastaruosius 80 metų finansų ir ekonominė krizė, kurią sukėlė menkai prižiūrima ir ydingomis paskatomis bei labai rizikingais verslo modeliais grįsta finansų sistema. Finansų ekspertas tvirtina, kad bankai ir kiti finansų tarpininkai įvairiais būdais ir priemonėmis, siekdami kuo didesnių ir greitesnių pelnų, pastaruosius keliolika metų skatino privataus sektoriaus įsiskolinimą, taip sukeldami nekilnojamojo turto, vartojimo ir lūkesčių burbulus. Centriniai bankai ir vyriausybės daugelyje išsivysčiusių šalių taip pat prisidėjo prie šio ydingo proceso. Visi šie burbulai su trenksmu sprogo ir dėl to kilo ši krizė.

Apibendrinant galima teigti, kad priežastys, sukėlusios 2008-2009 m. pasaulio ekonominę krizę buvo šios:

- nekilnojamojo turto kainų burbulas;
- didelė konkurencija tarp bankų;
- pernelyg didelis ūkio subjektų skolinimasis;
- ilgalaikio skolinimosi pakeitimas trumpalaikiu;
- spekuliaciniai procesai finansinio ir kito turto rinkose;
- ūkio subjektų daromos sisteminės rizikos vertinimo klaidos.

Nors krizė prasidėjo JAV, tačiau dėl globalizacijos ir finansinės integracijos ji greitai pasklido tiek tarp valstybių, tiek tarp finansų institucijų – bankų, pensijų fondų, draudimo

bendrovių ir kt. Kaip nurodo Watt (2008) vienas iš šios krizės atėjimo į Europą kanalų – tai Europos finansinis sektorius. Pasaulinė ekonominė krizė neaplenkė ir Lietuvos.

Ekonominė krizė Lietuvoje

2008 - 2009 m. ekonominė krizė Lietuvoje – visuma pokyčių ir permainų Lietuvos ekonomikoje, pervedusių ją iš augimo fazės į gamybos apimties mažėjimą – recesiją. Šios krizės priežasčių yra išorinių bei vidinių, objektyvių ir subjektyvių. Išorinės priežastys sietinos su 2008–2009 m. pasaulio ekonomine krize. Krizę tam tikra dalimi sąlygojo ir Lietuvos ekonomikos apkrova aukštomis naftos bei dujų kainomis, trukusi bent penketą metų. Vidinės priežastys – ankstesnės vyriausybės nepasiruošimas krizei, naujo Seimo priimtų mokesčių sistemos pokyčių netobulumas (Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2010-2012 metų strateginis planas).

Ekonominės krizės šaknys, S. Jakeliūno (2011) nuomone, pirmiausia glūdi čia, Lietuvoje, o ne už Atlanto. Ištyrus krizės priežastis, darosi aišku, kad Lietuvos valdžios, Lietuvos banko ir komercinių bankų veiksmai nusvėrė išorinius veiksnius. Itin smarkų Lietuvos ekonominį nuosmukį lėmė nuo 2005 metų vykusį itin agresyvi ir nekontroliuojama bankų plėtra ir nevaldomas viešųjų išlaidų pūtimasis nekaupiant jokių finansinių atsargų. Nors eksportas grįžo į prieškrizinį lygį, tačiau vis dar išlikęs didžiulis nedarbas ir biudžeto deficitas įrodo, kad mūsų krizė yra kilusi iš vidaus, argumentuoja S. Jakeliūnas.

Ekonominės krizės Lietuvoje priežastys pagal S. Jakeliūną (2011):

- nevaldomas skolinimas ir nekilnojamojo turto burbulo pūtimas;
- biudžeto pajamų priklausomybė nuo augančių kainų;
- didžiulis pinigų importas;
- einamosios sąskaitos deficitas;
- neefektyvus biudžeto valdymas;
- didelė priklausomybė nuo išorės finansavimo šaltinių;
- darbo jėgos judėjimas;
- nepakankamai prižiūrima ir neatsakingai veikianti komercinių bankų sistema;
- aplaidžiai valdomi valstybės finansai.

Anot S. Jakeliūno, tik visų šių priežasčių suvokimas ir nuoseklus, o kartais ir radikalus sprendimas leistų tikėtis, kad ateityje panašių krizių pavyks išvengti.

Ekonominė krizės priežastys Italijoje

Teigiama, kad 2008 – 2009 metų ekonominė krizė Italijoje buvo didžiausia ekonominė krizė po Antrojo Pasaulinio karo. Nacionalinis statistikos institutas ir valstybinė mokslinių tyrimų organizacija išskiria tris pagrindines ekonominės krizės priežastis: nekilnojamojo turto burbulas, pusiausvyros nebuvimas finansiniame sektoriuje ir mokėjimų balanse.

Kaip teigia J. A. Schumpeter (2010), pasaulio ekonominės krizės šaknys glūdi Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tai finansinis ir būsto paskolų rinkos burbulai, kurie sukėlė ekonominę krizę ne tik Italijoje, bet ir visam pasauly. Tačiau, ekonomistas teigia, jog ekonominė krizė Italijai nebuvo netikėtas reiškinys – jau keli dešimtmečiai šalyje jaučiama sunki ekonominė padėtis, kurią sukėlė didelis valstybės įsiskolinimas 1970 - 1980 metais.

Ekonominės krizės pasekmės

Tumėnaitė, Kanapeckienė (2009) išskiria šias *ekonominės krizės pasekmes pasaulio ekonomikai*:

- paklausos ir kainų kritimas visuose nekilnojamojo turto rinkos segmentuose;
- statybos apimtys mažėjimas ir statybos įmonių veiklos rodiklių blogėjimas ar jų bankrotas;
- spekuliantų pasitraukimas iš nekilnojamojo turto rinkos;
- pardavėjų rinkos virtimas pirkėjų rinka;
- didėjantis nedarbo lygis;
- augantis nemokių gyventojų skaičius.

S. Jakeliūno (2011) išskiriamos *ekonominės krizės pasekmės Lietuvai*:

- Lietuvos ekonomikos nuosmukis;
- sumažėjusios nekilnojamojo turto kainos;
- padidėjęs įmonių bankrotų skaičius;
- išaugęs nedarbo lygis;
- sumažėjęs darbo užmokestis;
- išaugusi valstybės skola;
- eksporto rinkų ir apimtys siaurėjimas;
- užsienio kapitalo išvedimas iš Lietuvos;
- vertybinių popierių kurso Lietuvoje kritimas.

P. Foglizzo (2009), *ekonominės krizės pasekmėmis Italijoje* įvardija padidėjusį nedarbo lygį, darbo vietų skaičiaus mažėjimą, užimtumo mažėjimą, didėjantį bankrutuojančių įmonių skaičių, NEET (not in education, employment or training) fenomeno augimą, bei pajamų mažėjimą.

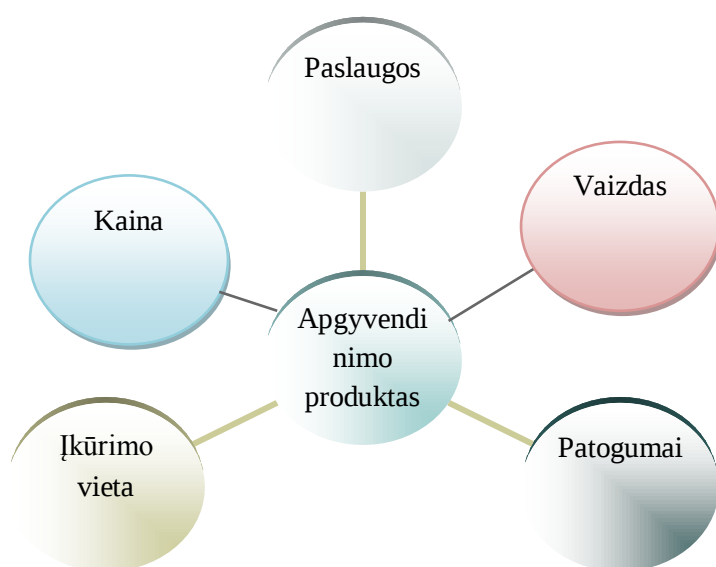
1.3. Ekonominė krizė turizmo ir apgyvendinimo sektoriuose

Turizmas yra kompleksinė, sudėtinga ūkio šaka sudaryta iš įvairių skirtingų sektorių, teikiančių ar padedančių teikti turizmo paslaugas (P. Grecevičius, 2002). Ekoniminiu požiūriu turizmas veikia kaip ekonominė sistema, turinti atitinkamus vidinius (tarp atskirų sistemos elementų) ir išorinius (tarp turizmo sistemos) ryšius. Turizmas sudarytas iš turizmo subjekto (paslaugų vartotojas) ir turizmo objekto (paslaugų sistemos). Remiantis R. Navickienės paskaitų

medžiaga, turizmo paslauga tai veikla, susijusi su turistų poreikių tenkinimu, suteikiant turistams kelionės organizavimo, transporto, apgyvendinimo, maitinimo, informacijos ar specialias paslaugas.

Apgyvendinimas – svarbi turizmo sektoriaus paslauga ir vienas iš pagrindinių pelno šaltinių. Tai netasiejama turizmo struktūrinė dalis kiekvienoje šalyje. Apgyvendinimo paslaugos yra svarbios šalies ar regiono ekonomikai kaip biudžeto pajamų šaltinis bei darbo vietos. Nustatyta, kad daugiau nei 30 % visų kelionės išlaidų tenka šiam sektoriui. Apgyvendinimą sudaro apgyvendinimo produktas bei paslaugos.

Pagal A. Svetikienę (2002), apgyvendinimo produktas yra suprantamas kaip pasitenkinimas ar nepasitenkinimas, kurį patiria klientas pasinaudojęs apgyvendinimo paslaugas teikiančios įmonės svetingumu.

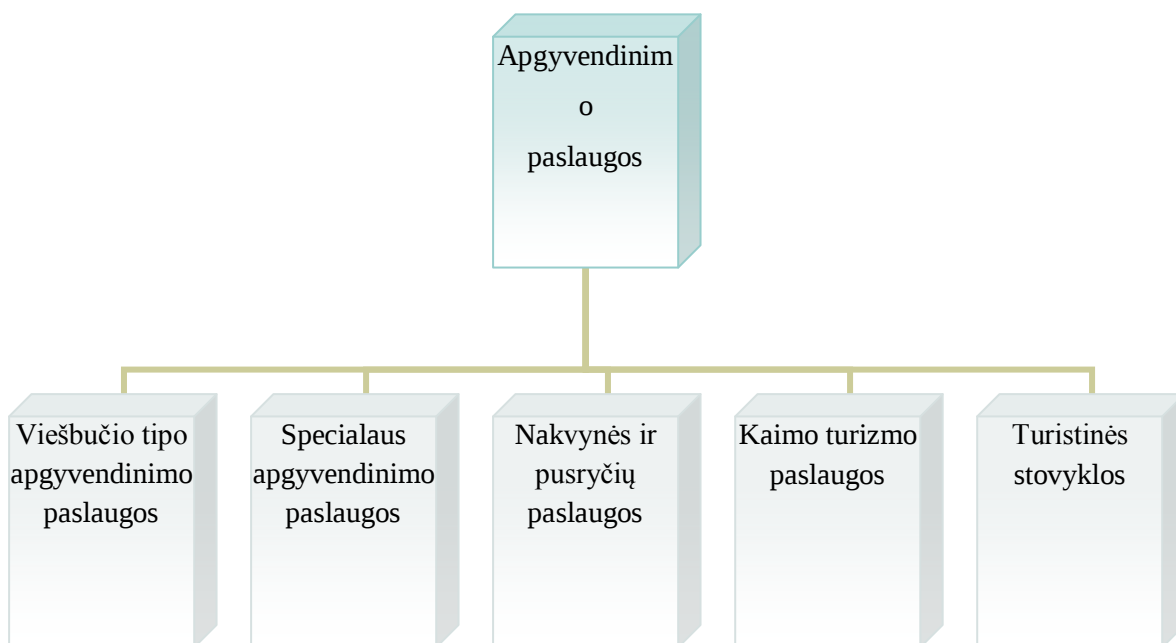

2 pav. Apgyvendinimo produkto sudedamosios dalys. Sudaryta autorės, remiantis Medlik ir Ingram (2002) duomenimis.

Apgyvendinimo produktas, pagal S. Medlik ir H. Ingram (2002), susideda iš: įkūrimo vietos - produkto buvimo taško – kur jis yra (pvz. kaime, mieste ar rajone); patogumų – produkto privalumai (pvz. miegamieji, barai, restoranai, konferencijų salės, sporto salės); paslaugos - kokio lygmens paslaugas tiekėjas pasiūlys, priklausomai nuo klasifikacijos, patogumų ir rinkos nišos; vaizdo - koks produkto įvaizdis yra klientų akimis ir kaip reklamuojamas; kainos, kuri tiesiogiai priklauso nuo visų kitų išvardintų veiksnių, t.y. vietos, patogumų, paslaugų ir vaizdo.

Pagal Lietuvos Respublikos turizmo įstatymą, apgyvendinimo paslauga – būtinos apgyvendinti sąlygos ir veikla, kuria tenkinami turisto nakvynės, higienos, maitinimo, poilsio poreikiai. Nakvynė – kiekviena naktis, kurią svečias faktiškai praleidžia (miega ar būna) ar yra

įregistruotas (jo fizinis buvimas nebūtinai) kolektyvinio apgyvendinimo įstaigoje ar privataus apgyvendinimo patalpose.

3 pav. Apgyvendinimo paslaugų klasifikacija. Sudaryta autorės, remiantis P. Grecevičiaus (2002) apgyvendinimo paslaugų išskirtomis grupėmis.

- Viešbučio tipo apgyvendinimo paslaugas teikia: viešbučiai, moteliai, svečių namai.
- Specialaus apgyvendinimo paslaugas gali teikti kurortų sanatorijos, kurortų reabilitacijos centrai, kempingai, turizmo centrai, poilsio namai, jaunimo nakvynės namai.
- Nakvynės ir pusryčių paslaugas gali teikti individualių patalpų savininkai ar jų šeimos nariai.
- Kaimo turizmo paslaugas, gali teikti ūkininkai ar individualių patalpų savininkai arba jų šeimos nariai.
- Turistines stovyklas gali kurti fiziniai asmenys turintys verslo liudijimą.

Pasaulyje yra daug įvairių apgyvendinimo įstaigų. Skiriasi jų tipai, dydis, organizacinė struktūra, kategorijos ir kt. (Grecevičius, 2002). Tam tikros apgyvendinimo formos pasirinkimas priklauso nuo kelionės pobūdžio, turisto poreikių, esamos pasiūlos, tradicijų, ekonominės padėties bei daugelio kitų faktorių, teigia P. Grecevičius. Tarp turistų populiariausios apgyvendinimo paslaugas teikiančios įstaigos:

- Viešbučiai ir moteliai. Apima viešbučius, apartamentinius viešbučius, motelius, pakelės užieigos namus, paplūdimio viešbučius, gyvenamuosius klubus ir panašias įstaigas, teikiančias viešbučio tipo paslaugas, įvairesnes negu lovų klojimas ir kambario bei sanitarinių patalpų valymas.

- Poilsio namai – įmonė, naudojanti rekreacinės paskirties žemės sklypą bei statinius, kuriuose kambariai (numeriai) yra pritaikyti nakvynei ir poilsiui pavieniams žmonėms ar šeimoms bei sudarytos sąlygos maitinimo, higienos ir poilsio poreikiams tenkinti.
- Nakvynės namai – apgyvendinimui pritaikytos patalpos bei sudarytos sąlygos tenkinti nakvynės ir higienos poreikius. Tai gali būti ir įstaiga, organizuojanti keitimąsi jaunaisiais turistais ir propaguojanti krašto pažinimą.

S. Medlik ir H. Ingram (2000) nuomone, kompleksinį keliautojų aptarnavimą ir komfortą teikia viešbučiai. Juose apsigyvena didžioji dalis keliautojų. Tačiau ekonominės krizės metais viešbučiuose itin sumažėjo klientų skaičius. Žmonės, ekonominės krizės priversti mažinti išlaidas, sunkiuoju laikotarpiu rinkosi ne viešbučių teikiamas paslaugas, o nakvynes pas gimines ar draugus. Sumažėjus klientų skaičiui bei pajamoms, viešbučių vadovai buvo priversti mažinti darbuotojų skaičių. Ekonominė krizė turėjo neigiamų padarinių ne tik apgyvendinimo, bet ir turizmo sektoriui. Tai sumažėjusios išlaidos turizmui, kelionėms; vartotojai rinkosi artimesnes rinkas; turizmo sektoriaus apmokestinimas: padidėjusios kainos, sumažėjusi pasiūla, kokybė.

2009 metais Madride vykusiame Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacijos (PTO) posėdyje “Europos turizmo politika ir valdymas nestabiliu metu“ buvo preita prie išvados, kad ekonominė krizė turizmo srityje tai yra struktūrinė krizė, kuri tęsis apie trejus metus, tačiau turizmas atsigaus, nes ši ekonomikos šaka turi specifinę savybę atsitiesti iš bet kokios krizės. PTO duomenimis, pasaulio rinkoje 2008m. 1-ąjį pusmetį turizmo augimas siekė 5%. II-ąjį pusmetį buvo pastebėtas bendras 1% smukimas. Susitikimo Madride metu buvo pabrėžta, kad turizmo sektoriuje stebimas vartojimo apimčių mažėjimas: mažiau keliaujama, trumpiau keliaujama, mažiau išleidžiama, mažiau rezervuojama. Turistai stengiasi mažinti išlaidas ir neskuba rezervuoti kelionių, nes nėra tikri ar jų pajamos išliks nepakitusios.

1.4. Ekonominę krizę nusakantys veiksniai.

W. Coombs (1999), S. Jakeliūnas (2011), V. Blažytė ir A. Norkuvienė (2007), A. Tornell, F. Westermann (2002) išskiria šiuos ekonominę krizę nurodančius veiksniai:

- bendrojo vidaus produkto (BVP) mažėjimas;
- infliacijos lygio didėjimas;
- darbo užmokesčio mažėjimas;
- valstybės biudžeto deficito didėjimas;
- darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo rodiklių kaita;

Bendrasis vidaus produktas

Bendrasis vidaus produktas yra vienas iš pagrindinių kriterijų, naudojamas siekiant nustatyti ekonominę būklę šalyje bei įvertinti ekonominės politikos efektyvumą. Lietuvos Respublikos Statistikos Departamentas pateikia šį BVP apibrėžimą - bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksnių gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje. Anot V. Blažytės ir A. Norkuvienės (2007), BVP yra pagrindinis makroekonominis rodiklis, kuriuo remiantis vertinamas šalies ekonomikos lygis.

V. Snieška, V. Baumilienė, D. Bernatonytė ir kt. (2001) teigia, kad BVP yra viena iš svarbiausių kategorijų, pagal kurią galima spręsti apie šalies ekonomiką. BVP – tai visų baigtinių prekių ir paslaugų, pagamintų šalyje per tam tikrą laikotarpį, kainų suma.

A. Tornell, F. Westermann (2002) teigia, kad tiksli BVP apskaita rodo metų gamybos rezultata ir leidžia spręsti dvi tarpusavyje susijusias problemas:

1. Nustatyti ekonomikos būklę (gamyba smunka ar kyla, ir koku tempu) ir atskleisti daugelį ryšių tarp gamybos ir nedarbo lygio, kainų lygio, pajamų ir kt.
2. Įvertinti ekonominės politikos efektyvumą.

N. Langvinienė, P. Vengrauskas, R. Žitkienė, (2004) nurodo, kad metams bėgant, BVP vertė, išreikšta pinigais, kinta. BVP apimties kitimui įtakos turi du skirtingi veiksniai:

- prekių ir paslaugų apimtis;
- prekių ir paslaugų kainos.

BVP Italijoje yra žymimas PIL (Prodotto interno lordo). Pasak P. Foglizzo (2010) ekonominė krizė paveikė daugumą pasaulio šalių ir turėjo didelę įtaką bendrojo vidaus produkto mažėjimui.

Infliacija – svarbus rodiklis, parodantis situaciją šalies ūkyje

Lietuvos Statistikos Departamentas nurodo, kad infliacija yra piniginio vieneto perkamosios galios smukimas, pasireiškiantis ilgalaikiu vidutinio bendrojo kainų lygio kilimu. Infliacija nėra tam tikrų prekių, paslaugų arba jų grupių kainų didėjimas. Infliacija reiškia, kad kyla bendras visų prekių ir paslaugų kainų lygis. V. Makutėnas ir D. Makutėnienė (2003) infliaciją apibrėžia kaip bendrojo lygio kainų kilimą, kai smunka piniginio vieneto perkamoji galia.

Pagal O. Blanchard (2007), infliacija – tai bendrojo kainų lygio ūkyje kilimas. Infliacijos tempai – tai kainų lygio kilimo greitis. S. Kauzonienė (2007) infliaciją įvardina kaip procesą, nuolatinį kainų kilimą. Tai ne tik atskirų prekių ir paslaugų, bet ir bendro kainų lygio kilimas.

Lietuvos Statistikos Departamentas taip pat pažymi, kad inflacijai išmatuoti Lietuvoje naudojamas vartotojų kainų indeksas (VKI). Tai yra pagrindinis vartotojų inflacijos rodiklis, rodantis vartojimo prekių ir paslaugų, kurias įsigyja, už kurias sumoka ir kurias namų ūkiai naudoja

tiesiogiai patenkinti vartojimo poreikius, vidutinį kainų lygio pokytį per tam tikrą laikotarpį. Vartotojų kainų indeksas neapima prekių ir paslaugų, skirtų gamybai, pelno gavimui, kapitalo formavimui. Akivaizdu, kad menkai kontroliuojami monopoliniai ir oligopoliniai verslo dariniai, patologinė biudžeto pajamų priklausomybė nuo augančių kainų bei didžiulis pinigų importas smarkiai prisidėjo prie infliacinių procesų Lietuvoje (S. Jakeliūnas, 2011).

Darbo užmokestis

Darbo užmokestis tai atlygis už darbo jėgos, kaip gamybos veiksnio, naudojimą. Jis skiriamas į tris grupes:

- Minimalusis darbo užmokestis – įstatymu nustatytas žemiausias darbo užmokestis, kurį darbdavys gali mokėti už dirbtą laiką ir kuriuo siekiama užtikrinti minimalų gyvenimo lygį.
- Nominalusis darbo užmokestis – pinigų suma, sumokama už darbo valandą, savaitę, mėnesį ir pan. Tai piniginė darbo kainos išraiška.
- Realusis darbo užmokestis – prekių ir paslaugų kiekis, kurį galima įsigyti už nominalųjį darbo užmokestį. (V. Makutėnas, D. Makutėnienė, 2003).

Ekonomikos terminų ir sąvokų mokomajame žodyne pateikiama ši darbo užmokesčio sąvoka: „darbo užmokestis – piniginis atlygis, sumokamas už darbą, atliekamą pagal darbo sutartį. Darbo užmokestis gali būti mokamas kaip alga arba kaip valandinis atlygis“.

Lietuvos Respublikos darbo kodekso XV - ajame skyriuje Darbo užmokestis. Garantijos ir kompensacijos, 186 straipsnyje „Darbo užmokestis“, pateikiami šie apibrėžimai:

1. Darbo užmokestis yra atlyginimas už darbą, darbuotojo atliekamą pagal darbo sutartį.
2. Darbo užmokestis apima pagrindinį darbo užmokestį ir visus papildomus uždarbius, bet koku būdu tiesiogiai darbdavio išmokamus darbuotojui už jo atliktą darbą.
3. Darbuotojo darbo užmokestis priklauso nuo darbo kiekio ir kokybės, įmonės, įstaigos, organizacijos veiklos rezultatų bei darbo paklausos ir pasiūlos darbo rinkoje. Vyrams ir moterims už tokį pat ar lygiavertį darbą mokamas vienodas darbo užmokestis.
4. Darbo užmokestis mokamas pinigais.

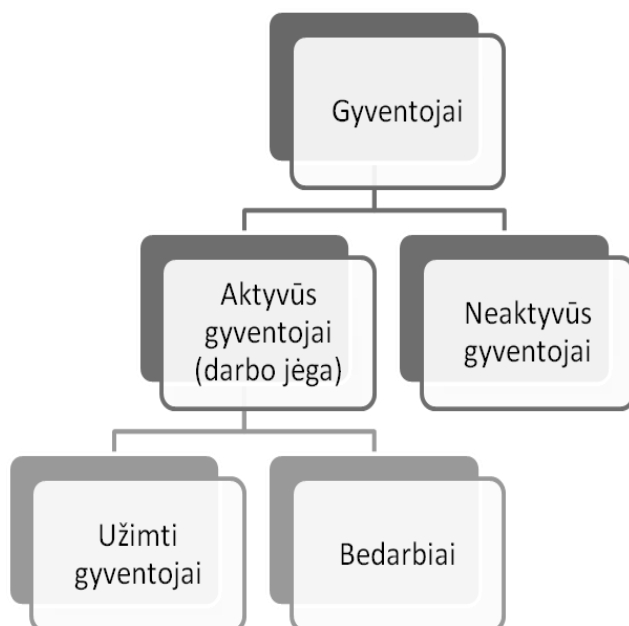
Valstybės biudžeto deficitas

Valstybės biudžeto deficitas yra dar vienas rodiklis, nurodantis ekonominę būklę šalyje. Ekonomikos terminų žodyne, deficitas - tai trūkumas, nuostolis, kuris susidaro, kai išlaidos viršija pajamas. Taigi, valstybės išlaidoms viršijant valstybės pajamas, susidaro valstybės biudžeto deficitas. Biudžeto deficito samprata tampa itin svarbi ekonominės krizės metu, nes pajamas sunku surinkti, o išlaidas – kontroliuoti. V. Makutėnas ir D. Makutėnienė (2003) teigia, kad biudžetas – tai numatytas planas tam tikram ateities laikotarpiui. Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo

pirmame skirsnyje (2003) nurodoma, kad biudžeto deficitas, tai skirtumas tarp biudžeto pajamų ir asignavimų, kai asignavimai viršija pajamas. Pagal Lietuvos statistikos departamentą valdžios sektorius apima valstybės ir savivaldybių biudžetus, socialinės apsaugos fondus („Sodra“, Privalomojo sveikatos draudimo ir Užimtumo fondus), taip pat nebiudžetinius fondus, viešąsias gydymo įstaigas, VĮ Valstybės turto fondą bei VĮ Turto banką. Valdžios sektoriaus deficitas (-) / perteklius (+) – valdžios sektoriaus pajamos atėmus išlaidas.

Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas

R. Matiušaitytės (2006) teigimu, nedarbas yra vienas iš pagrindinių makroekonominių šalies problemų, o nedarbo lygis – tai ekonominis būklės rodiklis, rodantis, kokia darbo jėgos dalis yra neužimta.

4 pav. Gyventojų klasifikacija pagal Tarptautinę darbo organizaciją. Sudaryta autorės, remiantis *Thirteenth International Conference of Labour Statisticians*.

Užimtų gyventojų kategorijai priskiriami: dirbantys už atlyginimą visą ar ne visą darbo laiką; besimokantieji, streikuojantieji ir kt.; dirbantys savarankiškai; laikinai nedirbantys dėl ligos, atostogų; dirbantys pagal specialų grafiką. **Bedarbiams** priskiriami: neturintys darbo, teikiančio pajamų; pasirengę dirbti; ieškantys darbo. **Neaktyvių gyventojų** grupę sudaro: moksleiviai ir studentai, lankantys dieninio mokymo įstaigas; asmenys, gaunantys senatvės, lengvatines ir invalidumo pensiją; namų šeimininkės ir asmenys, prižiūrintys vaikus; netekę vilties rasti darbą ir jo beieškantys; kiti asmenys kurie nenori dirbti.

A. V. Matulionis (2002) teigia, kad nuo pat žmonių bendruomenių atsiradimo darbas tapo ne tik pagrindine gyvenimo sritimi, bet ir svarbiausia, žmogaus kaip asmenybės formavimosi ir vystymosi sritimi. Nedarbas, mažindamas pajamas, keisdamas žmogaus nuostatas ir dienos ritmą,

didindamas psichologinę įtampą ir nepasitikėjimą ateitimi, daugeliui gyventojų labai apsunkina kasdieninį gyvenimą, mažina jų socialinį ir ekonominį aktyvumą, o neretai lemia socialinę atskirtį, kuri yra nesuderinama su žmogaus socialine raida. Tad galima teigti, kad nedarbas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, ribojančių žmogaus pasirinkimo galimybes, darančių įtaką materialiajai bedarbio ir jo šeimos padėčiai. (A. Valackienė, 2005).

V. Skominas (2006) nedarbą vadina tokiu reiškiniu visuomenėje, kai dalis darbingų jos asmenų nedalyvauja, kuriant šalies ekonominį produktą, kitaip tariant, neturi darbo, kartu ir pragyvenimo šaltinio. Tai prarastas žmogiškasis kapitalas, kurį buvo galima panaudoti prekių ir paslaugų gamyboje. V. Makutėnas, D. Makutėnienė (2003) pateikia šiuos apibrėžimus: darbo jėga – visi užimti gyventojai ir bedarbiai. Užimti gyventojai – dirbantys visų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose bei organizacijose, įskaitant dirbančius ūkininkų ūkiuose, ir atliekantys karinę tarnybą ar esantys įkalinimo įstaigose.

B. Martinkus ir kt. (2006) teigia, kad bedarbiai – nedirbantys darbingo amžiaus darbingi asmenys, nesimokantys dieninėse mokymo įstaigose, užsiregistravę gyvenamosios vietos valstybinėje darbo biržoje kaip ieškantys darbo ir pasirengę profesiniam mokymuisi. Bedarbių kategorijai reikėtų priskirti:

- Asmenis, kurie laikinai dėl techninių ar ekonominių priežasčių nedirbo savo darbo vietoje ir neturėjo formalaus ryšio su darbovieta, ieškojo kito darbo;
- Samdomus darbuotojus, išėjusius priverstinių atostogų, jei jų darbdaviai nemoka jiems pakankamo darbo užmokesčio ar atlyginimo ir jie gali dirbti ir ieškoti darbo;
- Mokinius, studentus, namų šeimininkes ir kitus asmenis, kurie yra ekonomiškai neaktyvūs (mokosi, šeimininkauja namuose), bet ieškantys darbo ir pasirengę artimiausiu metu pradėti dirbti.

2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Bet kurį tyrimą naudinga vykdyti tam tikrais etapais, kurie tyrėjui padeda planingai dirbti. Šiam tyrimui pasirinkti elementarūs etapai, kurie paprastai paaiškinami ir lengvai suvokiami. Pasitelkiant marketingo tyrimų teorijoje apibrėžiamą tyrimo etapų chronologiską seką, lengviau suplanuoti tyrimo eigą. Anot A. Giedrimienės (2010) bet kuriame tyrime yra svarbu: suformuluoti tyrimo objektą; suformuluoti problemą; pasirinkti tyrimo tipą; parinkti duomenų rinkimo metodą; rinkti duomenis; analizuoti ir interpretuoti duomenis; parengti tyrimo ataskaitą.

Šiais etapais apibūdinamas nuoseklus tyrimas. Vadovaujantis jais ir buvo atliktas tyrimas.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros, statistinių duomenų ir teisinių dokumentų analizė. Analizuojami moksliniai lietuvių bei užsienio autorių šaltiniai susiję su nagrinėjama tema.
2. Lyginamoji analizė.
3. Statistinė analizė. Tyrimo rezultatai pateikiami diagramose bei grafikuose, jie analizuojami ir apibendrinami.

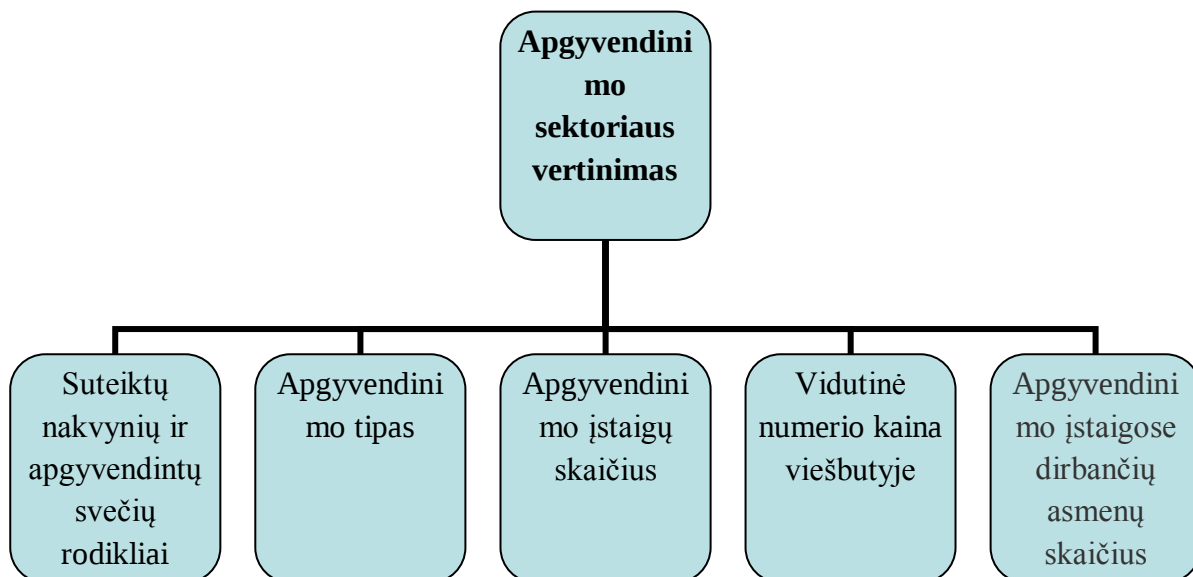
Lyginamoji analizė

Lyginamoji analizė yra vienas iš labiausiai paplitusių metodų, naudojamas siekiant išsiaiškinti kokios yra tam tikrų dydžių kitimo tendencijos. Tyrime analizuojama ekonominės krizės įtaka Lietuvos ir Italijos turizmo sektoriams. Kadangi ekonominė krizė vyko 2008 -2009m., atliekant lyginamąją analizę, buvo lyginami paskutiniai ketveri metai – 2007-ieji, siekiant sužinoti kokie buvo tiriamųjų rodiklių dydžiai prieš ekonominę krizę, 2008, 2009 – krizės piko metai bei 2010-ieji, siekiant nustatyti ar minėtų šalių turizmo sektorius atsigauna po ekonominės krizės, ar atvirkščiai – vis dar jaučia ekonominės krizės pasekmes.

Lietuvos ir Italijos ekonomikos sektorių situacijoms pristatyti buvo vertinami šie rodikliai: bendrojo vidaus produkto (BVP) mažėjimas; infliacijos lygio didėjimas; darbo užmokesčio mažėjimas; valstybės biudžeto deficito didėjimas; darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo rodiklių kaita. Jie buvo pasirinkti neatsitiktinai, tačiau remiantis Coombs (1999), S. Jakeliūnaitė (2011), V. Blažytės ir A. Norkuvienės (2007), A. Tornell, F. Westermann (2002) literatūra.

Apgyvendinimo sektoriaus vertinimui atlikti buvo nagrinėjami šie rodikliai:

- Suteiktų nakvynių bei apgyvendintų svečių rodikliai Lietuvoje ir Italijoje;
- Vidutinė numerio kaina viešbučiuose;
- Apgyvendinimo tipas kelionių metu;
- Apgyvendinimo istaigų skaičius;
- Apgyvendinimo įstaigose dirbančių asmenų skaičius.

5 pav. Rodikliai, pagal kuriuos bus vertinamas ekonominės krizės poveikis Lietuvos ir Italijos apgyvendinimo sektoriams.

Tyrimo organizavimas

Tyrimas buvo atliktas 4 etapais. **1-ajame etape** buvo domėtasi jau atliktais apgyvendinimo sektoriaus tyrimais (Italijos viešbučių federacijos (Mercury Srl su incarico di Federalberghi) parengtus „Sesto rapporto sul sistema alberghiero in italia 2010“, „Lietuvos turizmo rinkodaros strategijos 2009-2013 m. projektu“, UAB Verslo valdymo technologijų grupės (VVT grupė) atliktu Turizmo rinkos tyrimu (2003) bei Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės sukurtu leidiniu „Turizmas Lietuvoje 2009“). Autorė analizavo kokie apgyvendinimo sektoriaus rodikliai buvo nagrinėjami bei lyginami anksčiau.

2-ajame etape pradėti rinkti duomenys. Didžiąją dalį duomenų sudarė Lietuvos statistikos departamento statistiniai rodikliai bei publikuoti pranešimai („Apgyvendinimo įmonių statistika“, „Atvykstamasis turizmas“, „Išvykstamasis turizmas“ ir pan.) ir Italijos nacionalinio statistikos instituto ir valstybinės mokslinių tyrimų organizacijos (ISTAT) straipsniai ir statistiniai duomenys. Taip pat buvo remtasi Eurostat skelbiama statistine informacija.

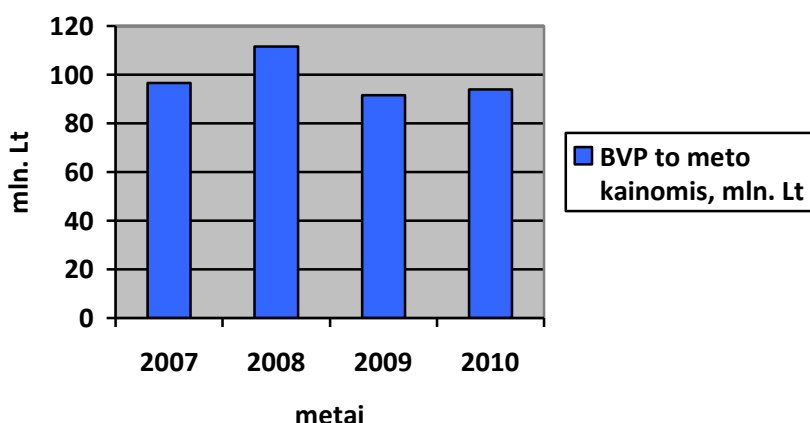
3 – iajame etape išanalizavus visą surinktą informaciją, buvo išrinkti svarbiausi statistiniai duomenys, reikalingi pristatyti Lietuvos ir Italijos ekonomikų bei apgyvendinimo sektorius ir nustatyti ekonominės krizės poveikį jiems. Tuomet buvo prieita prie statistinės analizės. Sudarius diagramas, rodikliai buvo lyginami ir analizuojami. **4-ajame etape** autorė pateikė tyrimo rezultatus bei juos aptarė. Tyrimo problema buvo tai, kad Italijos ir Lietuvos apgyvendinimo sektoriaus statistiniai duomenys skiriasi, ir buvo sunku surasti to paties rodiklio abiejų valstybių ketverių metų statistikas.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.

3.1. Lietuvos ir Italijos ekonomikos sektorių situacijos pristatymas.

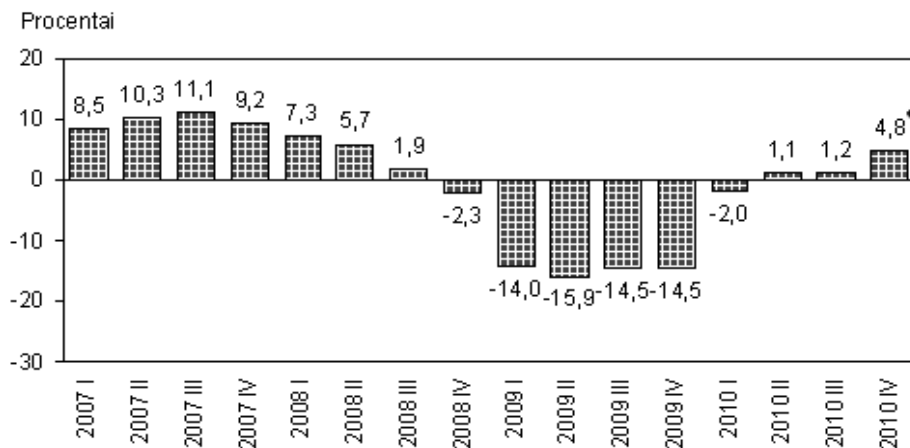
Siekiant pristatyti Lietuvos ir Italijos ekonomikos sektorių situacijas bei nustatyti ekonominės krizės poveikį jiems, yra būtina pristatyti svarbiausius šalies ekonominius rodiklius. Kaip jau buvo aptarta anksčiau, darbe pristatomi šie ekonominę krizę nurodantys veiksniai: bendrojo vidaus produkto (BVP) mažėjimas; infliacijos lygio didėjimas; darbo užmokesčio mažėjimas; valstybės biudžeto deficito didėjimas; darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo rodiklių kaita.

Bendrasis vidaus produktas Lietuvoje ir Italijoje 2007-2010 m.

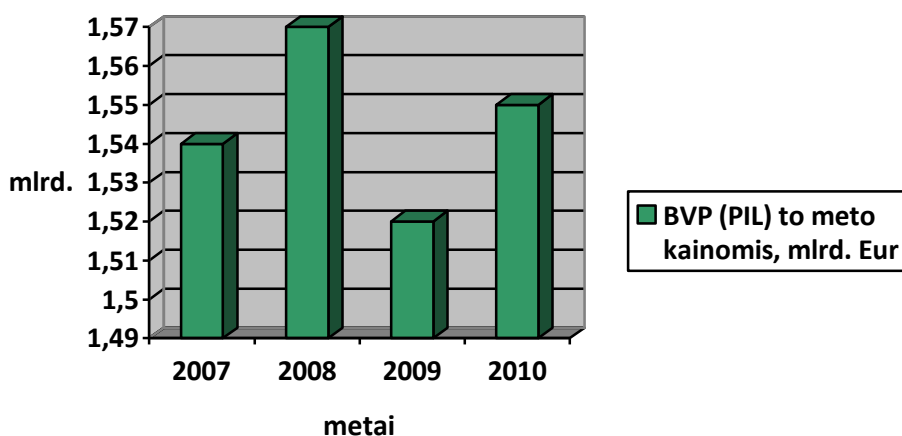
6 pav. Bendrasis vidaus produktas Lietuvoje, mln. Lt. Sudaryta autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Pagal statistikos departamento turimus statistinius duomenis ir ekonometrinius modelius, įvertintas bendrasis vidaus produktas 2007 m. siekė 96675,6 mln. litų to meto kainomis. Šiais metais šalies bendrosios pridėtinės vertės augimą lėmė žemės ūkio, statybos, didmeninės ir mažmeninės prekybos bei transporto, sandėliavimo ir ryšių įmonėse sukurtos pridėtinės vertės pokyčiai. 2008m. BVP išaugo iki 111482,648 mln. litų, o 2009 ženkliai sumažėjo ir siekė tik 91525,919 mln. litų. 2010 m. šis rodiklis buvo lygus 93 939 mln. litų to meto kainomis ir, palyginti su 2009 m., padidėjo 1,3 %. Lietuvos ekonomikos apžvalgoje (2008) teigiama, jog didžiulis paskolų iš užsienio srautas ir spartus darbo užmokesčio kilimas 2007 m. lėmė pernelyg staigų vartojimo augimą, kuris prislopino konkurenciją ir sudarė puikias sąlygas pelningumo didėjimui. Bankams sugriežtinus skolinimosi sąlygas verslo klientams, daugelis įmonių atsidūrė itin sudėtingoje padėtyje, kurią dar labiau apsunkino ir naujojo 2008-2012 m. kadencijos Lietuvos Seimo priimti įstatymai, padidinę įmonių mokestinę naštą. Siekiant detaliau apžvelgti ekonominės krizės padarinius Lietuvos BVP, rekomenduojama įvertinti procentinį BVP pokytį. 7 pav. pateikiami BVP pokyčiai 2007 – 2010m. ketvirčiais.

7 pav. Bendrojo vidaus produkto pokyčiai 2007-2010 m ketvirčiais. Lietuvos statistikos departamento diagrama.

Diagramoje pateiktuose duomenyse matomi bendrojo vidaus produkto pokyčiai Lietuvoje nagrinėjamo laikotarpio ketvirčiais. BVP pradėjo mažėti jau 2007m. 4 -tajame ketvirtyje. Didžiausias BVP nuosmukis užfiksuotas 2009-aisiais metais. Visus 4 šių metų ketvirčius BVP mažėjo ir buvo mažiausias per visą lyginamąjį laikotarpį. Kaip matyti diagramoje, 2010m. 1-ąjį ketvirtį BVP sumažėjo net 12,5 % ir siekė -2%. Kitus tris šių metų ketvirčius bendrasis vidaus produktas nuosekliai didėjo ir 2010-ųjų metų pabaigoje išaugo net 4,8%.

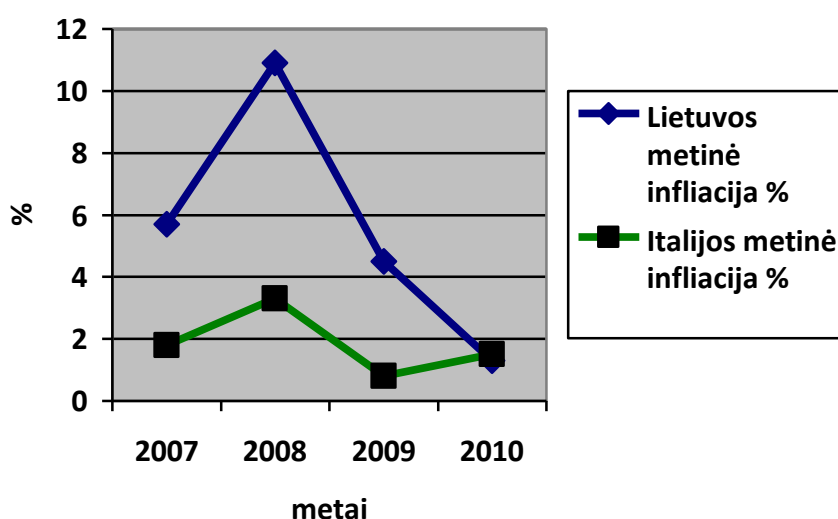

8 pav. Bendrasis vidaus produktas (PIL) Italijoje 2007-2010 m. Sudaryta autorės, remiantis Istat duomenimis.

E. Giovanni (2010) konstatuoja, kad BVP (PIL) ekonominės krizės metais buvo ryškiai sumažėjęs – jis netgi pasiekė 2000-ųjų metų pradžios BVP lygį. Paolo Foglizzo (2011) teigia, kad BVP mažėjimas neišvengiamai kuria ir nedarbo didėjimą, nes pagaminti mažiau prekių ir paslaugų, reikia mažiau darbo jėgos. Bendrasis vidaus produktas Italijoje to meto kainomis 2007 metais buvo 1.535.540 mlrd. eurų. Lyginant su praėjusiais metais, jis išaugo 3,8%. 2008 metais BVP lygis

padidėjo 1,8 % ir buvo 1.572.243 mlrd. eurų. Nacionalinio statistikos instituto ir valstybinės mokslinių tyrimų organizacijos (ISTAT) duomenimis, pateiktais 2010-ųjų metų kovo mėn., 2009 metais Italijos BVP buvo 3 % mažesnis, lyginant su 2008 metais ir siekė 1.520.870 mlrd. eurų. 2010 m. Italijos ekonomika šiek tiek atsigavo ir bendrasis vidaus produkto lygis padidėjo 1.9 % - iki 1.548.816 mlrd. eurų. Tačiau iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad ekonominė krizė neigiamai įtakojo bendrąjį vidaus produktą – 2009m. jis buvo mažiausias lyginant pastarąjį laikotarpį.

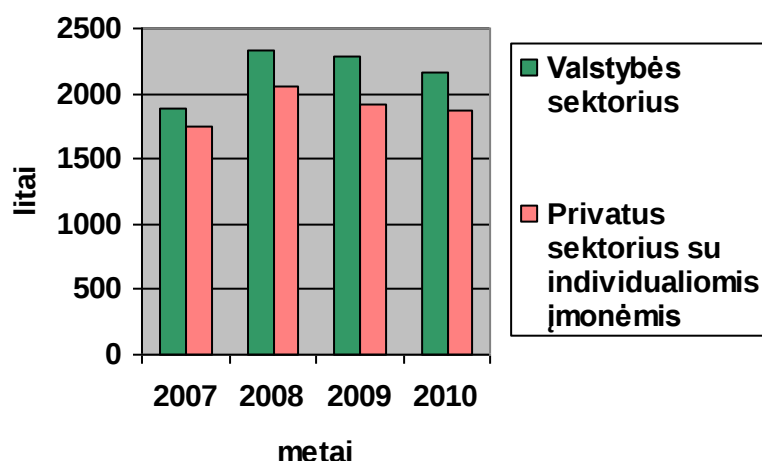
Infliacijos lygis Lietuvoje ir Italijoje.

9 pav. *Infliacijos lygis Lietuvoje ir Italijoje, %. Sudaryta autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento ir ISTAT duomenimis.*

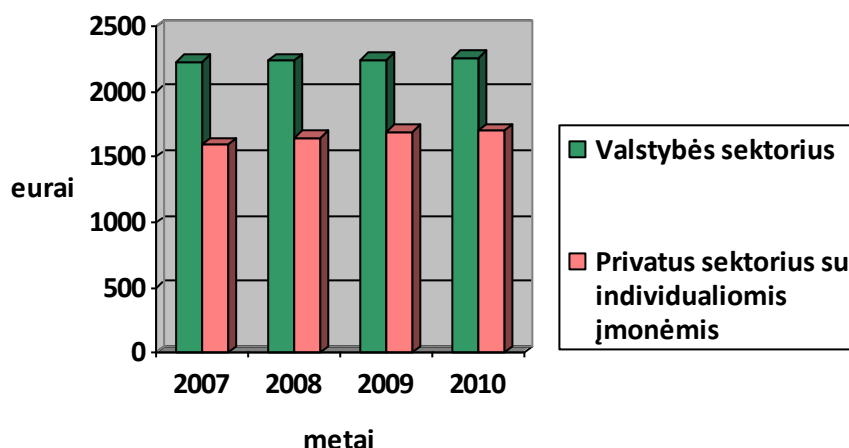
Lyginant Italijos ir Lietuvos infliacijos lygius matoma, kad 2007-2009m. jie žymiai skiriasi. 2007 m. infliacijos lygis Italijoje buvo 1,8%, tuo tarpu Lietuvoje – net 5,7 %. 2008m. abiejų nagrinėjamų valstybių infliacijos lygiai ženkliai pakilo - Italijoje siekė 3,3%, o Lietuvoje net 10,7 %. Tačiau 2009m. ir Italijoje ir Lietuvoje infliacija sumažėjo ir siekė atitinkamai 0,8% ir 4,5 %. Šiais metais infliacija Italijoje buvo labai maža, palyginus su 1999, kai buvo įvestas euras. 2010-aisiais pirmą kartą nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos infliacijos lygis tapo mažesnis už Italijos – 1,3 % ir 1,5 %. Iš šių duomenų galima spręsti, kad ekonominė krizė paveikė abiejų šalių infliacijos lygius, tačiau Lietuvoje padėtis gerėja (nuo 10,7 % infliacija sumažėjo iki 1,3 %), o Italijoje priešingai – nuo 0,8 % padidėjo iki 1,5 %.

Darbo užmokestis Lietuvoje ir Italijoje

10 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, litais. Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Diagramoje pateikti vidutinio bruto darbo užmokesčio duomenys, suskirstyti į 3 sektorius: šalies ūkis su individualiomis įmonėmis, valstybės sektorius ir privatus sektorius su individualiomis įmonėmis. Pagal pateiktus duomenis galima daryti išvadą, kad 2008-aisiais metais visų trijų sektorių vidutinis bruto darbo užmokestis ženkliai išaugo: valstybės sektoriuje – nuo 1891,9 Lt iki 2334,9 Lt; šalies ūkyje su individualiomis įmonėmis – nuo 1802,10 iki 2151,70 Lt, o ir privačiame su individualiomis įmonėmis sektoriuje nuo 1755,90 iki 2058,30 Lt. 2009, 2010 m. vidutinis bruto darbo užmokestis mažėjo kiekviename sektoriuje maždaug 100 Lt.

11 pav. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Italijoje, eur. Sudaryta autorės remiantis ISTAT duomenimis.

Remiantis diagramoje pateiktais duomenimis galima teigti, kad ekonominė krizė darbo užmokesčiui Italijoje įtakos neturėjo, nes vidutinis mėnesinis darbo užmokestis keturis metus

palaiptiesniui didėjo tiek valstybės, tiek privačiame su individualiomis įmonėmis sektoriuje. Valstybės sektoriuje nuo 2007m. buvusių 2227 eurų jis padidėjo iki 2258,28 eurų 2010-aisiais metais. Privačiame su individualiomis įmonėmis sektoriuje atlyginimas išaugo nuo 1596,75 iki 1699,89 eurų atitinkamu laikotarpiu.

Valstybės biudžeto deficitas ir valstybės skola Lietuvoje ir Italijoje

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, nuo 2008 metų pabaigos Vyriausybė jau pasiskolino apie 20 milijardų litų ir viso valdžios sektoriaus skola 2010 m. pabaigoje priartėjo prie 36 milijardų litų. Tai – dvigubai didesnė suma, negu optimistiškai suplanuotos šių metų Valstybės biudžeto pajamos. Skolinamasi buvo finansų rinkose labai aukštomis palūkanomis (ypatingai – 2009 metais). Dėl brangaus skolinimosi valstybės biudžeto išlaidos palūkanoms nuo 800 milijonų litų 2008 metais išaugo iki 1,9 milijardo litų 2011 metais. Šiais metais Lietuva palūkanoms apmokėti išleis beveik du kartus daugiau lėšų negu krašto apsaugai, o išlaidų palūkanoms prieaugs per 2008 - 2011 metus du kartus viršija 2010 m. sutaupytas biudžeto lėšas dėl sumažintų pensijų.

1 lentelė. *Valdžios sektoriaus deficitas ir valdžios sektoriaus skola Lietuvoje mln. lt. sudaryta autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.*

	2007m.	2008m.	2009m.	2010m.
Valdžios sektoriaus deficitas mln. litų	1209,9	3597,9	8401,9	6705,3
Valdžios sektoriaus pajamos mln. litų	33294,8	37 992,2	31543,9	32318,8
Valdžios sektoriaus išlaidos mln. litų	34504,7	41 590,1	39945,8	39024,1
Valdžios sektoriaus skola mln. litų	16698	17 374,8	26983,1	36113,8

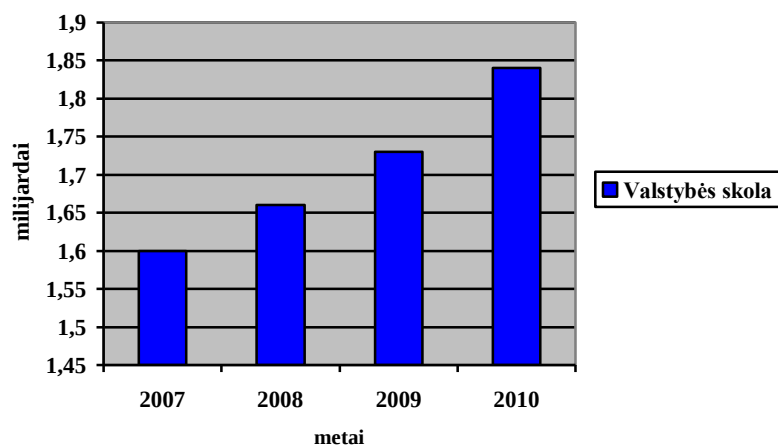
2007 m. valdžios sektoriaus deficitas sudarė 1209,9 mln. litų, t. y. 1,2 procento BVP. 2007 m. valdžios sektoriaus pajamos siekė 33294,8 mln. litų, išlaidos – 34504,7 mln. litų. Valdžios sektoriaus skola 2007 m. pabaigoje nominaliąja verte sudarė 16698 mln. litų, t. y. 17,0 procento BVP. Didžiąją valdžios sektoriaus skolos dalį sudarė neišpirkti vertybiniai popieriai – 15458,3 mln. litų. Negrąžintos paskolos metų pabaigoje sudarė 1239,7 mln. litų. 2008 m. valdžios sektoriaus deficitas sudarė 3597,9 mln. litų, t. y. 3,2 procento BVP. 2008 m. valdžios sektoriaus pajamos siekė

37 992,2 mln. litų, išlaidos – 41 590,1 mln. litų. Valdžios sektoriaus skola 2008 m. pabaigoje nominaliąja verte sudarė 17 374,8 mln. litų, t. y. 15,6 procento BVP. 2008 m. valdžios sektoriaus skola padidėjo 676,8 mln. litų, tačiau jos santykis su BVP ir toliau mažėjo (2007 m. šis santykis sudarė 16,9%). 2008-aisiais, kaip ir 2007m. didžiąją valdžios sektoriaus skolos dalį sudarė neišpirkti vertybiniai popieriai – 15 208,8 mln. litų, o negrąžintos paskolos metų pabaigoje sudarė 2166 mln. litų.

2009 m. valdžios sektoriaus deficitas sudarė 8401,9 mln. litų, arba 9,2 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP). 2009 m. valdžios sektoriaus pajamos siekė 31543,9 mln. litų, išlaidos – 39945,8 mln. litų. Palyginti su 2008 m., pajamos sumažėjo 17 proc. Valdžios sektoriaus išlaidos 2009 m. sumažėjo 4,1 proc. Konsoliduotoji valdžios sektoriaus skola 2009 m. pabaigoje nominaliąja verte sudarė 26983,1 mln. litų. Lyginant su 2008 m., skola padidėjo 9608,3 mln. litų ir sudarė 29,5 proc. BVP. Didžiąją valdžios sektoriaus skolos dalį sudarė neišpirkti vertybiniai popieriai – 22697,7 mln. litų. Negrąžintos paskolos metų pabaigoje siekė 4279 mln. litų.

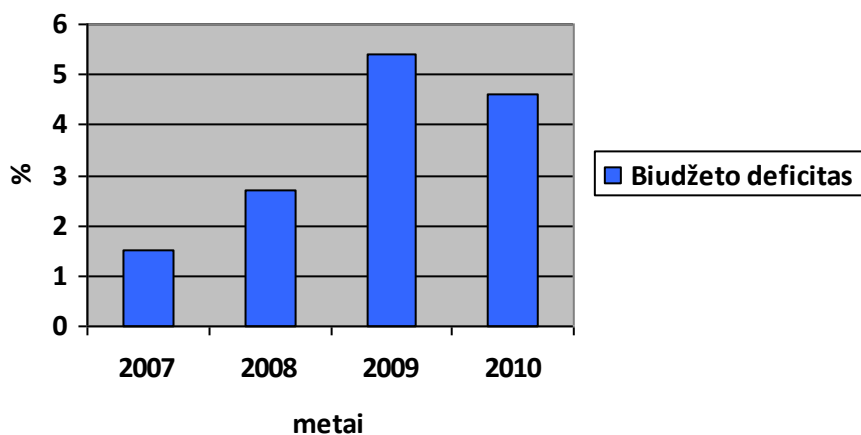
2010 m. valdžios sektoriaus deficitas sudarė 6705,3 mln. litų, arba 7,1 procento, palyginti su BVP. Mažesnę nei buvo prognozuota (8,1 proc. BVP) valdžios sektoriaus deficitą lėmė sumažėję savivaldybių kreditoriniai įsiskolinimai ir mažesnės nei planuotos valdžios sektoriaus išlaidos. 2010 m. valdžios sektoriaus pajamos siekė 32318,8 mln. litų, išlaidos – 39024,1 mln. litų. Valdžios sektoriaus išlaidos, kurių didžioji dalis atitenka socialinei apsaugai (apie 38 proc. visų išlaidų), švietimui (16 proc.) ir sveikatos apsaugai (13 proc.), 2010 m. sumažėjo 3,1 procento. 2010 m. pabaigoje valdžios sektoriaus skola nominaliąja verte sudarė 36113,8 mln. litų, arba 38,2 procento BVP. Per paskutinius dvejus metus valdžios sektoriaus skola didėjo: 2009 m. – 9608,3 mln. litų, 2010 m. – 9130,7 mln. litų per kiekvienus metus (žiūrėti priedą nr. 2).

Šiuo metu Lietuvos ekonomika ir viešieji finansai didele dalimi priklauso nuo dviejų finansinių išteklių srautų – nuolatinio valdžios sektoriaus skolinimosi (apie 10 milijardų litų 2009 m. ir apie 8 – 2010 m.) ir ES paramos lėšų (daugiau kaip 5 milijardai litų 2009 m. ir pernai). Įskaičiavus dar apie 2-3 milijardus litų emigravusiųjų šalies piliečių lėšų pervedimus kasmet, Lietuvos ekonomika ir biudžetas kasmet yra finansuojami 15 – 18 proc. metinio šalies BVP dydžio laikinų išorinių finansų srautų. Kol kas šie pinigai palaiko ekonominę ir finansinę šalies funkcionavimą, jais dengiami biudžeto bei užsienio prekybos deficitai – taip gesinami krizės sukelti gaisrai (S. Jakeliūnas, 2011). Nors Lietuvos valstybės skola Lietuvoje per pastaruosius ketverius metus ženkliai išaugo, tačiau ji yra žymiai mažesnė už Italijos valstybės skolą, kuri siekia 119% BVP, ir yra 3 kartus didesnė už Lietuvos valstybės skolą (37% šalies BVP).

12 pav. Italijos valstybės skola, mlrd. eurų. Sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis.

2007 m. valstybės skola Italijoje buvo pati mažiausia nagrinėjamu laikotarpiu, ji siekė 1.598.975 mlrd. eurų. Vėliau ji nuosekliai didėjo – 2008m. padidėjo iki 1.663.650 mlrd. eurų, 2009 m. Italijos valstybės skola išaugo iki 1.727.570 mlrd. eurų, o 2010 šoktelėjo net iki 1.843.015 milijardų eurų, t.y. 119% šalies BVP.

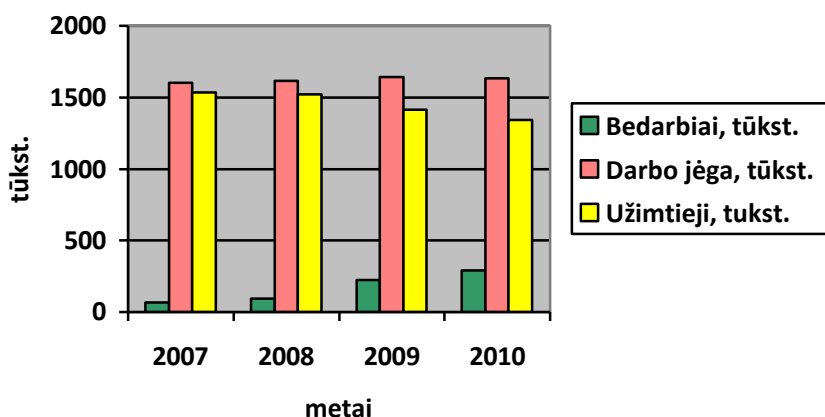
13 pav. Italijos valstybės biudžeto deficitas, % BVP. Sudaryta autorės, remiantis Istat duomenimis.

Istat duomenimis, 2007 m. Italijos valstybės biudžeto deficitas buvo lygus 1,5%, 2008 padidėjo iki 2,7%, o 2009m. siekė net 5,4%. 2010m. biudžeto deficitas šiek tiek sumažėjo, tačiau nepasiekė nei 2008, nei 2009 m. lygio (4.6%). 2010-aisiais metais išlaidos sudarė 50,5% BVP, o pajamos 46,0%. Nors išlaidos viršija pajamas, tačiau šie rodikliai yra šiek tiek geresni, lyginant su 2009m. (51,8% - išlaidos ir 46,5% - pajamos).

Darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo rodikliai

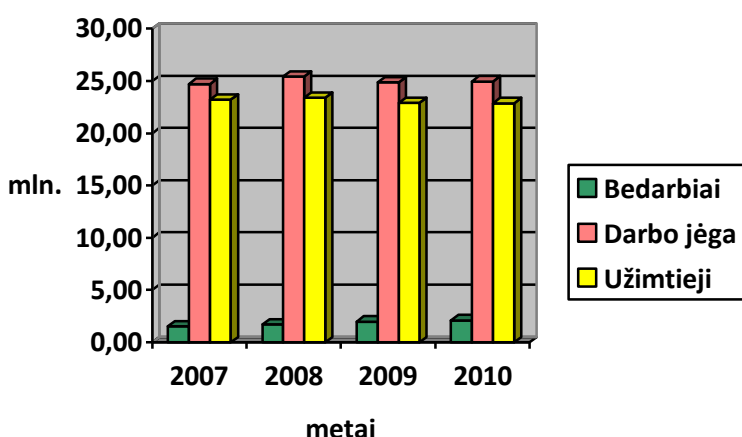
Lietuvos statistikos departamento duomenimis, oficialus bedarbių skaičius viršija 300 tūkstančių – per dvejus metus jis išaugo daugiau kaip tris kartus. Išlaidos bedarbių pašalpoms, socialinė įtampa, didžiulis nepasitenkinimas Vyriausybės bei Seimo vykdoma politika ir nuolatinė

politinio nestabilumo grėsmė – taip pat šios krizės ir netinkamo jos valdymo padariniai. Dėl krizės vėl išaugo emigracija, dar labiau išryškėjo neigiamos demografinės tendencijos, todėl kyla reali grėsmė valstybės ateičiai bei jos gyvybingumui (S. Jakeliūnas, 2011).

14 pav. Darbo jėgos, bedarbių ir užimtų gyventojų vienetai. Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Diagramoje pateiktuose duomenyse matoma, kad bedarbių skaičius nuo 2007m. nuosekliai didėjo. 2007m. bedarbių skaičius siekė tik 69 tūkstančius visoje Lietuvoje. 2008-aisiais padidėjo iki 94300, o 2009-aisiais šoktelėjo net iki 225100 tūkstančių bedarbių. 2010m šis rodiklis vis dar kilo ir 2010-ųjų metų pabaigoje siekė net 291100. Didėjant bedarbių skaičiui, atitinkamai mažėjo ir užimtų gyventojų – nuo 1534,2 tūkst. 2007m. užimtų gyventojų skaičius sumažėjo 190500 ir 2010-aisiais metais siekė tik 1343,7 tūkst.

15 pav. Bedarbių, darbo jėgos ir užimtųjų gyventojų Italijoje skaičius, milijonais. Sudaryta autorės remiantis ISTAT duomenimis.

Iš pateiktos diagramos duomenų matyti, kad Italijoje darbo jėgos skaičius kito nežymiai, tačiau sumažėjo užimtųjų ir padidėjo bedarbių skaičius. Bedarbių skaičius labiausiai išaugo 2008-

aisiais metais, jis padidėjo net ir net 500 tūkst. ir siekė 2 milijonus. 2009m. rodiklis šiek tiek sumažėjo o 2010 bedarbių skaičius ir vėl išaugo – iki 2,1 mln. Darbo jėga nagrinėjamu laikotarpiu kito labai nežymiai ir išliko beveik tokia pati. Užimtų gyventojų skaičius taip pat buvo stabilus. Remiantis bedarbių, darbo jėgos bei visų gyventojų santyki yra apskaičiuojami ir nedarbo, aktyvumo bei užimtumo lygiai.

2 lentelė. Nedarbo, aktyvumo ir užimtumo lygiai. Sudaryta autorės.

Nedarbo lygis	ekonominis rodiklis, apibūdinantis, kokia darbo jėgos dalis yra neužimta.
Aktyvumo lygis	darbo jėgos bei darbingo amžiaus ir vyresnių gyventojų skaičių santykis.
Užimtumo lygis	tai užimtų gyventojų bei darbingo amžiaus ir vyresnių gyventojų skaičiaus santykis.

Pagal Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) apibrėžimą, **nedarbo lygis** išreiškiamas bedarbių ir darbo jėgos (aktyvių gyventojų) santykiu. Pagal R. Vainienę (2005) nedarbo lygis įvertinamas pagal ieškančių darbo asmenų (bedarbių) ir visos darbo jėgos santykį. Nedarbo lygis (**Tasso di disoccupazione**) tai santykis tarp ieškančių darbo asmenų ir aktyvių gyventojų.

$$\text{Nedarbo lygis} = \frac{\text{Bedarbių skaičius}}{\text{Aktyvūs gyventojai}} \times 100 \% \quad (1)$$

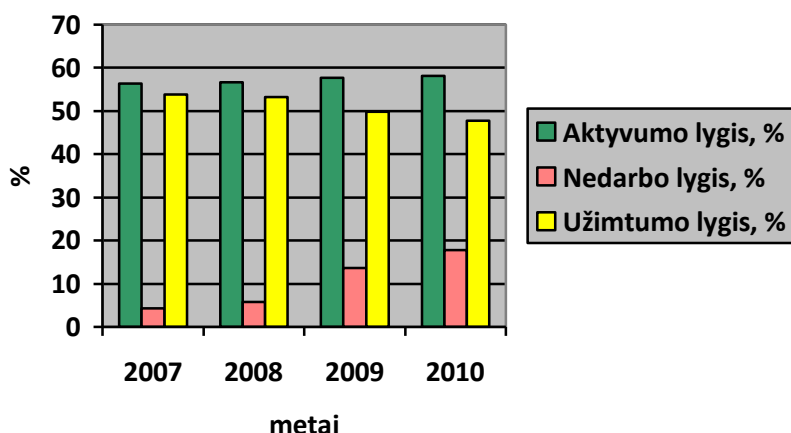
Darbo jėgos aktyvumo lygis yra rodiklis, išreiškiamas darbo jėgos ir visų gyventojų santykiu. Atliekant gyventojų užimtumo tyrimą skaičiuojamas 15–64 metų amžiaus gyventojų darbo jėgos aktyvumo lygis. Darbo jėga – tai visi užimti gyventojai ir bedarbiai.

Aktyvumo lygis (*Tasso di attività*) tai santykis tarp darbo jėgos ir visų gyventojų. Italijos statistikos departamento duomenimis aktyvumo ir neaktyvumo lygių suma turi būti lygi 100 %.

$$\text{Aktyvumo lygis} = \frac{\text{Darbo jėga}}{\text{Visi gyventojai}} \times 100 \% \quad (2)$$

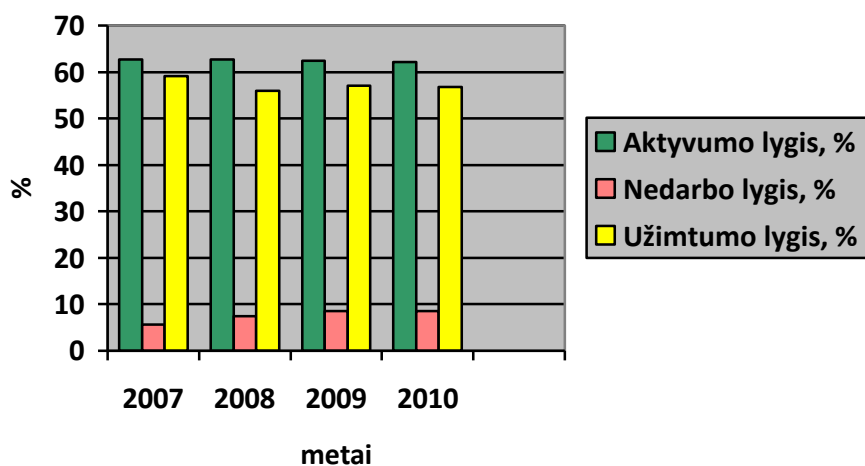
Užimtumo lygis (*tasso di occupazione*) išreiškiamas 15–64 metų amžiaus užimtų gyventojų ir tos pačios amžiaus grupės visų gyventojų skaičiaus santykiu. Rodiklis apskaičiuojamas remiantis ES darbo jėgos tyrimo duomenimis.

$$\text{Užimtumo lygis} = \frac{\text{Užimti gyventojai}}{\text{Darbingo amžiaus ir vyresni gyventojai}} \times 100 \% \quad (3)$$

16 pav. Aktyvumo, nedarbo ir užimtumo lygiai Lietuvoje. Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Kaip matyti diagramoje, aktyvumo lygis visus ketverius metus išliko panašus, kito nežymiai – 2007-2008 metais buvo apie 56%, 2009-aisiais pakilo iki 57,7%, o 2010-aisiais metais padidėjo dar 0,4%, t.y. iki 58,1%. Labiausiai kito nedarbo lygis – jis kiekvienais metais didėjo, pradedant nuo 2008-ųjų (lyginant su 2007-aisiais metais, jis pakilo 1,5% - nuo 4,3 iki 5,8%). 2009 m. nedarbo lygis padidėjo daugiau negu du kartus ir siekė net 13,7 %. 2010-aisiais nedarbo lygis buvo lygus 17,8 %. Užimtumo lygis nežymiai, tačiau mažėjo. Nuo 53,9 % 2007m. nukrito iki 47,8% 2010 m.

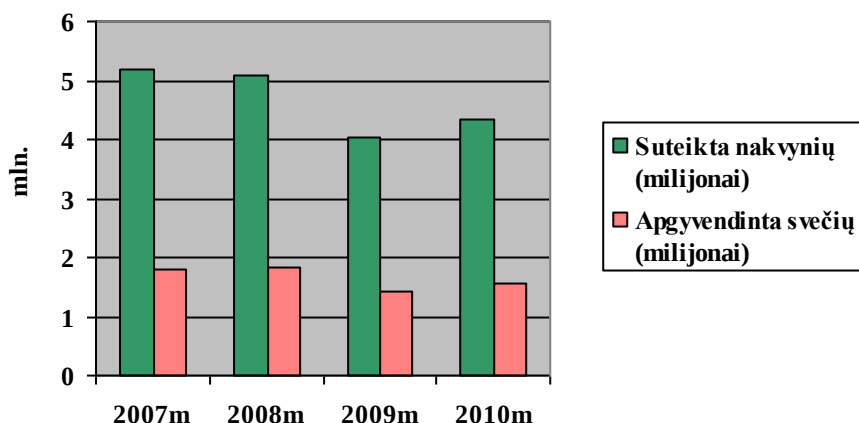

17 pav. Aktyvumo, nedarbo ir užimtumo lygiai Italijoje. Sudaryta autorės, remiantis ISTAT duomenimis.

Remiantis diagramoje pateiktais duomenimis galima daryti išvadą, kad vienas iš nepastoviausių veiksnių buvo nedarbo lygis. Nuo 2007m. 5,6 % jis nuolat didėjo ir 2009 – 2010m. išaugo net iki 8,6 %. Aktyvumo lygis visą ketverių metų laikotarpį buvo stabilus ir svyravo nežymiai – nuo 62,7 iki 62,2 %. Panašiai ir užimtumo lygis – nuo 59,1 % iki 56,8 %.

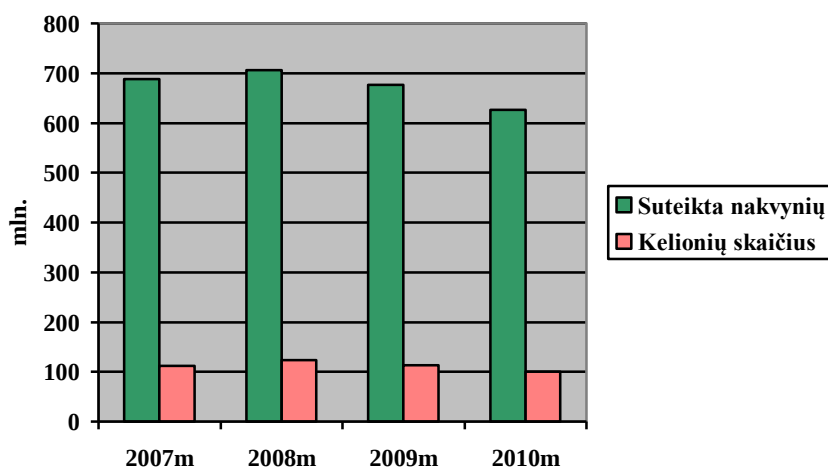
3.2. Ekonominės krizės poveikis Lietuvos ir Italijos apgyvendinimo sektoriams.

Suteiktų nakvynių bei apgyvendintų svečių rodikliai Lietuvoje ir Italijoje.

18 pav. Apgyvendinta svečių ir suteikta nakvynių apgyvendinimo įstaigose Lietuvoje. Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Kaip matyti diagramoje, 2009m. suteiktų nakvynių ir apgyvendintų svečių skaičius buvo mažiausias. 2007, 2008m. šie rodikliai buvo didžiausi – suteiktų nakvynių skaičius 2007m siekė 5 191 368, o apgyvendintų svečių – 1 779 755, atitinkamai 2008m. - 5 077 363 ir 1 825 762. Įsibėgėjus ekonominei krizei, 2009m. šie rodikliai itin sumažėjo. Suteiktų nakvynių skaičius sumažėjo net milijonu ir siekė 4 030 109, o apgyvendinta buvo tik 1 426 991. 2010m. buvo jaučiamas pagerėjimas ir suteiktų nakvynių skaičius išaugo iki 4 330 005, apgyvendintų svečių – iki 1 552 874.

19 pav. Suteiktų nakvynių ir kelionių skaičius Italijoje iš viso, pagal apgyvendinimo įstaigas, mln. Sudaryta autorės, remiantis ISTAT duomenimis.

2007-aisiais metais kelionių skaičius Italijoje siekė net 112 milijonų 240 tūkst., ir sudarė 687 milijonus 983 tūkst. naktų. Lyginant su 2006 metais, kelionių skaičius išaugo 4%, o suteiktų nakvynių sumažėjo 4.4 %. 2007-aisiais 86.5 % visų kelionių sudarė atostogos, o likę 13.5 % - kelionės darbo tikslais. 2008-aisiais metais kelionių skaičius išaugo net 9.4 % ir siekė 122 milijonus 938 tūkst. Nakvynių skaičius išaugo 2.5 %, lyginant su 2007m. ir siekė 706 milijonus 650 tūkst. Atostogų skaičius 2008m. padidėjo 9.9 %, o kelionių darbo tikslais rodiklis išliko stabilus, keitėsi nežymiai. 2009-aisiais, sunkiausiais krizės metais, mažėjo ir kelionių, ir suteiktų nakvynių skaičius. Kelionių skaičius sumažėjo iki 113 milijonų 46 tūkst., t.y. -8%. Atostogos sudarė 86%, o kelionės darbo tikslais – 13.4%. 2010-aisiais kelionių ir naktų skaičius ir toliau mažėjo. Kelionės sumažėjo net 12.4 % (iki 99 milijonų 997 tūkst.), o naktys 7.8% (iki 626 milijonų 947 tūkst.). Tačiau padaugėjo kelionių atostogų tikslais (87.4%) ir sumažėjo darbo kelionių skaičius (12.6%). Tai būtų galima paaiškinti 2010-aisiais metais išaugusiu nedarbo lygiu ir padidėjusiu bedarbių skaičiumi.

Lyginti šiuos Italijos ir Lietuvos rodiklius yra sunku, nes pagal turizmo lygį tai dvi labai skirtingos valstybės. Italija yra patraukli turizmo šalis ir žinoma visame pasaulyje, o Lietuvoje turizmo lygis yra mažiau išvystytas ir ji ne tokia žinoma kitoms pasaulio valstybėms. Tačiau lyginant pagal ekonominės krizės įtaką matome, kad 2009m. abiejų šalių apgyvendintų svečių ir suteiktų nakvynių rodikliai ženkliai sumažėjo. Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad Lietuvoje ekonominės krizės piko metais (2009) apgyvendintų svečių bei suteiktų nakvynių skaičius gerokai sumažėjo. Kaip jau buvo minėta anksčiau, suteiktų nakvynių skaičius sumažėjo net milijonu, o apgyvendintų svečių – 400 tūkst.

Viena iš priežasčių, neigiamai paveikusių 2009 m. atvykusių svečių į Lietuvą skaičių yra aviakompanijos „FlyLAL – Lithuanian airlines“ bankrotas. Jai nutraukus skrydžius, atvykstamajam turizmui aktualiausios tiesioginių skrydžių kryptys buvo atkurtos tik antroje metų pusėje, o tai ypač sumažino atvykstančių svečių į Lietuvą skaičių.

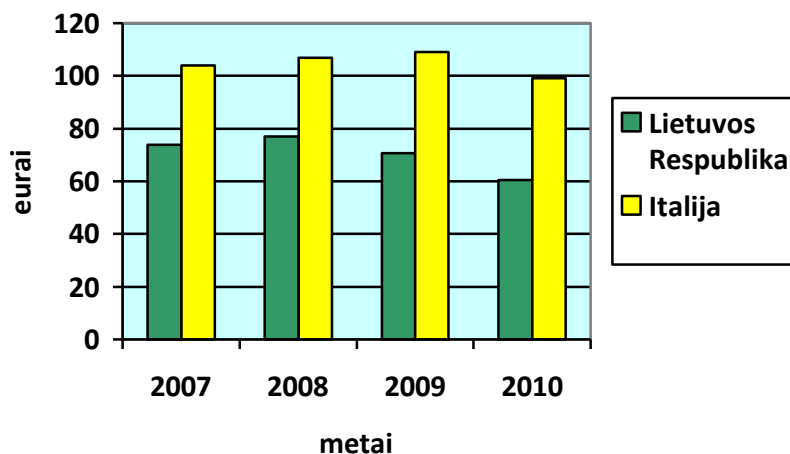
Lietuvos viešbučių ir restoranų asociacija (LVRA) ne kartą skelbė bauginančius skaičius apgyvendinimo sektoriui ir prašė Vyriausybės sumažinti pridėtinės vertės mokestį apgyvendinimo paslaugoms. Lietuvos viešbučių ir restoranų asociacijos skaičiavimu, darbo turizmo, viešbučių ir restoranų versle 2009m. prarasta apie 10 tūkst. žmonių, viešbučių užimtumas sumažėjo 25–30 %, kambarių kainos nukrito 15%, restoranų apyvarta sumažėjo beveik 40 %. Be to, 2009m. restoranai ir viešbučiai mokesčių į biudžetą sumokėjo 8,3 mln. litų mažiau negu 2008m. LVRA prezidentės Evaldos Šiškauskienės teigimu, situacija 2009m. pabaigoje šiek tiek pagerėjo, kambarių užimtumas siekė apie 70 %, tačiau tai neišgelbėjo viešbučių nuo sumažėjusių pajamų.

Lietuvos valstybinio turizmo departamento atstovės viešiesiems ryšiams Rūtos Dirsienės (2010) nuomone, viešbučius gelbėjo Lietuvoje 2009m. vasarą vykusios išskirtinės šventės ir

renginiai – Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetis, "Vilnius – Europos kultūros sostinė", Dainų šventė, Pasaulio lietuvių žaidynės. Šie renginiai labai suaktyvino šalies gyvenimą ir pritraukė daug svečių.

Remiantis statistiniais duomenimis, galima teigti, kad Lietuvoje 2010-aisiais metais krizės įtaka nedidėjo, ir, kaip buvo prognozuota anksčiau, ne tik ekonominiame, bet ir apgyvendinimo sektoriuje buvo jaučiamas pagerėjimas. Tačiau Italijoje, priešingai nei Lietuvoje, vis dar buvo jaučiamos ekonominės krizės pasekmės. 2010-aisiais neatsigavo ne tik šios šalies ekonomika, bet ir apgyvendinimo sektorius. Nors Italijos apgyvendinimo sektoriaus mastai yra žymiai aukštesni nei Lietuvos, tačiau šioje šalyje ekonominės krizės pasekmės yra daug ryškesnės. 2007, 2008 m. kelionių ir suteiktų nakvynių skaičius augo (pvz. 2008m. kelionių skaičius padidėjo net milijonu), tačiau 2009-aisiais kelionių skaičius pasiekė 2007-uosius metus ir lyginant su 2008m. sumažėjo beveik dešimčia milijonų. 2010-aisiais kelionių ir suteiktų nakvynių skaičius ir toliau mažėjo. Kelionės sumažėjo net 12.4 % (iki 99 milijonų 997 tūkst.), o naktys 7.8% (iki 626 milijonų 947 tūkst.). Šiais metais padaugėjo kelionių atostogų tikslais (87.4%) ir sumažėjo darbo kelionių skaičius (12.6%), remiantis 18 pav. galima daryti išvadą, kad kelionių darbo tikslais sumažėjo, nes padidėjo nedarbo lygis – vis daugiau žmonių tapo bedarbiais.

Vidutinė numerio kaina viešbučiuose.

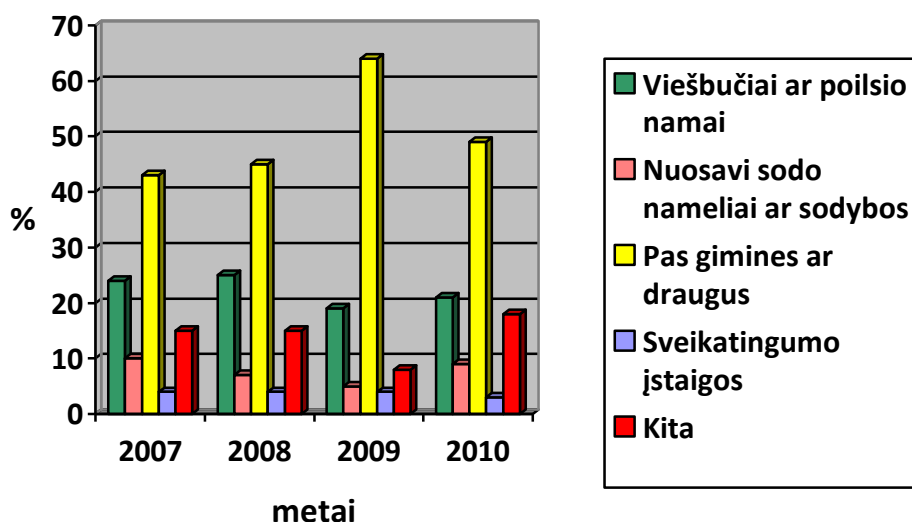
20 pav. Vidutinė dviviečio kambario kaina viešbučiuose Lietuvoje ir Italijoje, eurai. Sudaryta autorės, remiantis ISTAT duomenimis.

Remiantis statistiniais duomenimis, kurie atsispindi diagramoje, galima teigti, kad dvivietis kambarys viešbutyje Lietuvoje kainuoja gerokai mažiau negu Italijoje. Tačiau kainos kitimo tendencijos Lietuvoje ir Italijoje yra skirtingos – sunkiausiais krizės metais t.y. 2009-aisiais dviviečio kambario Lietuvoje kaina sumažėjo apie 7 eurus, Italijoje priešingai – kaina pakilo, tačiau nežymiai – vos 2 eurai. 2010-aisiais abejose valstybėse kaina nukrito net 10 eurų – toks pat

kambarys Lietuvoje kainavo apie 61 eurą, o Italijoje 99 eurus. „Trivago hotel Price Index“ – bendrovės, lyginančios Europos viešbučių kainas, duomenimis, 2010m. lyginant su 2009, viešbučių kainos visoje Europoje sumažėjo apie 11%.

Lietuvoje dviviečio kambario kainos 2008-aisiais, ekonomikos augimo metais šiek tiek išaugo (nuo 73,8 iki 77 eurų). 2009m. vidutinė nakvynės kaina buvo 70,6 eurų, o 2010-aisiais ji sumažėjo net 10 eurų. Tačiau šį sumažėjimą galima vertinti ne tik dėl ekonominės krizės pasekmių, bet ir todėl, kad viešbučiams buvo sumažintos mokesčių kainos. 2010m. pabaigoje buvo priimtos Pridėtinės vertės mokesčio (PVM) įstatymo pataisos, kuriomis nutarta pratęsti lengvatinių PVM tarifų galiojimą. Priimtomis pataisomis nutarta iki 2011 metų gruodžio 31 dienos pratęsti lengvatinio 9 proc. PVM tarifo taikymą viešbučiams ir apgyvendinimo paslaugoms. Nakvynės kaina Italijoje išliko daugmaž stabili ir keitėsi nežymiai. Nuo 104 eurų 2007 m. ji išaugo iki 109 eurų 2009, o 2010 sumažėjo iki 99. Remiantis šiais duomenimis, ekonominės krizės metus Italijoje būtų galima įvardinti ne 2008-2009, o 2009 - 2010. Tokį kainų sumažėjimą paaiškina 19 pav. *Suteiktų nakvynių ir kelionių skaičius Italijoje*. Šios šalies viešbučiai buvo priversti mažinti kainas 2010-aisiais, nes buvo jaučiamas itin žymus turistų skaičiaus sumažėjimas – kelionių skaičiaus rodiklis nukrito net keturiolika milijonų, o suteiktų nakvynių – 400 tūkst. Kaip teigia E. Giovanni, 2010-aisiais Italija sugrįžo bent 4-5 metais atgal.

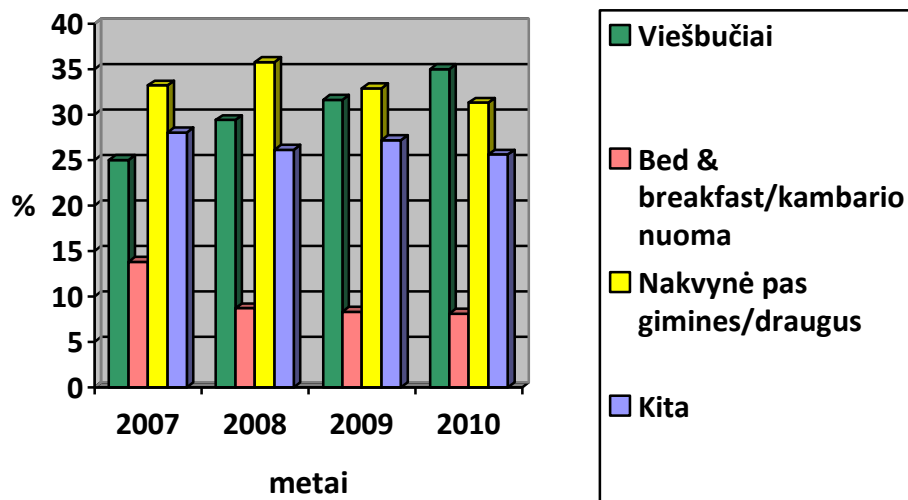
Apgyvendinimo tipas kelionių metu.

21 pav. *Nakvynių pasiskirstymas pagal apgyvendinimo tipą Lietuvoje, %. Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.*

Diagramoje pateikti duomenys rodo, kad labiausiai kitęs rodiklis yra nakvynės pas gimines ar draugus, jis krizės piko metais išaugo net iki 64 % (nuo 43% 2007m ir atitinkamai nuo 45%

2008m.). Viešbučius ar poilsio namus rinkosi apie 20 % keliautojų, savo sodo namelius ar sodybas apie 9% (2009-aisiais - vos 5% keliautojų). Sveikatingumo įstaigų rodikliai beveik nepakito – siekė 4%. Galima daryti išvadą, kad krizės paveikti gyventojai buvo priversti taupyti ir vietoj viešbučių ar poilsio namų kelionės metu turėjo apsistoti pas gimines ar draugus.

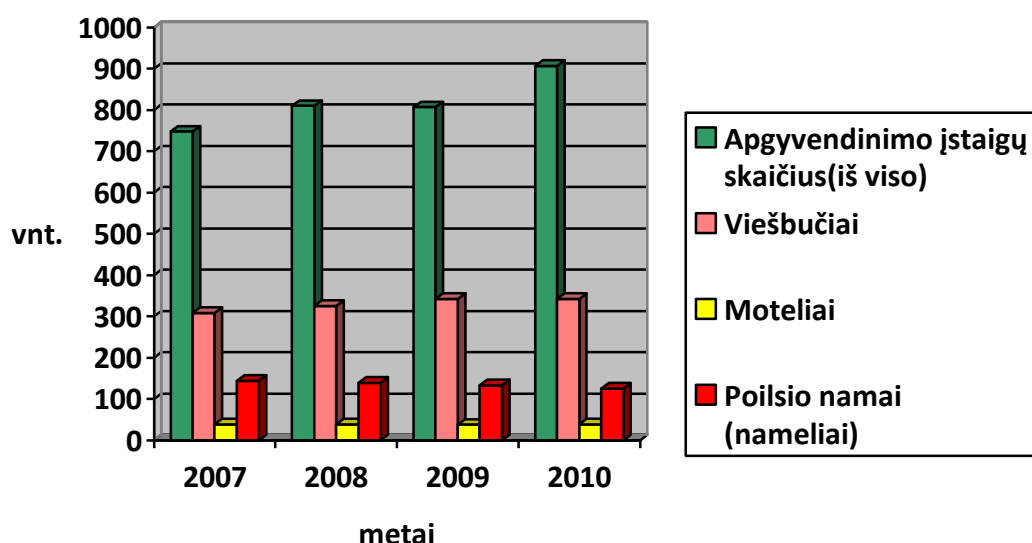

22 pav. Nakvynių pasiskirstymas pagal apgyvendinimo tipą Italijoje, %. Sudaryta autorės, remiantis ISTAT duomenimis.

Populiariausias apgyvendinimo tipas, kurį renkasi italai yra viešbučiai ir nakvynė pas gimines arba draugus. Kaip pavaizduota diagramoje, 2007 – 2008 m. daugiausiai buvo nakvojama pas gimines ar draugus, vėliau nakvynių skaičius šiek tiek sumažėjo. Mažiausiai buvo rinktasi apgyvendinimo įstaigas bed & breakfast – čia nakvynių skaičius stabiliai mažėjo kiekvienais metais. Didžiąją dalį užėmė ir kitos apgyvendinimo įstaigos (kaimo turizmo sodybos, sodo nameliai, sveikatingumo įstaigos ir pan.).

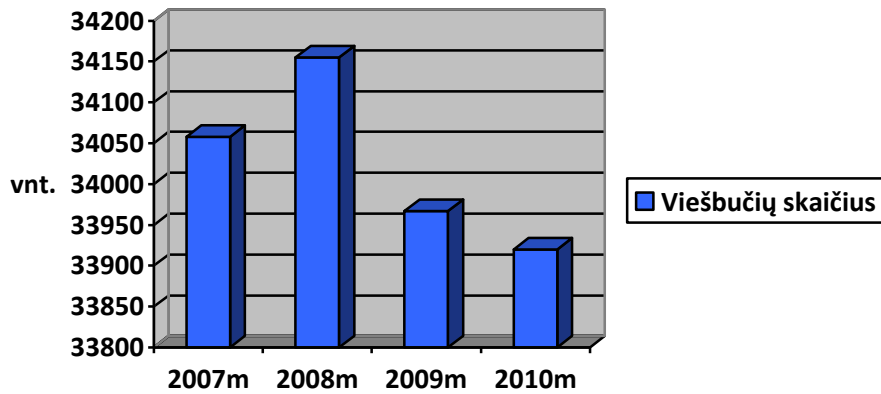
Mažiausiai populiarios tarp Lietuvos ir Italijos gyventojų buvo B&B įstaigos ir kambario nuoma privačiuose butuose. Lietuvoje viešbučių populiarumas nuo 25 % 2007m. iki 2010-ųjų metų išaugo ir siekė 35 %. Šią tendenciją būtų galima paaiškinti tuo, kad turistams iš daugumos užsienio šalių viešbučių kainos Lietuvoje nėra aukštos, ir apsistodami Lietuvoje jie nakvoja viešbučiuose. Italijoje taip pat kaip ir Lietuvoje mažiausiai buvo rinktasi apgyvendinimo įstaigas bed & breakfast – čia nakvynių skaičius stabiliai mažėjo kiekvienais metais. Iš diagramoje pateiktų duomenų matoma, kad Italijoje, kaip ir Lietuvoje, labiausiai kitęs rodiklis yra nakvynės pas gimines ar draugus, jis krizės piko metais išaugo net iki 64 % (nuo 43% 2007m). Išanalizavus apgyvendinimo tipo, kurį renkasi turistai kelionių metu duomenis, galima daryti išvadą, kad ekonominės krizės metais dauguma turistų buvo priversti taupyti ir rinkosi nakvynes pas gimines ar draugus, o viešbučiai sulaukė mažesnio klientų srauto.

Apgyvendinimo įstaigų skaičius Lietuvoje ir Italijoje.

23 pav. *Apgyvendinimo įstaigų skaičius Lietuvoje, vnt. Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.*

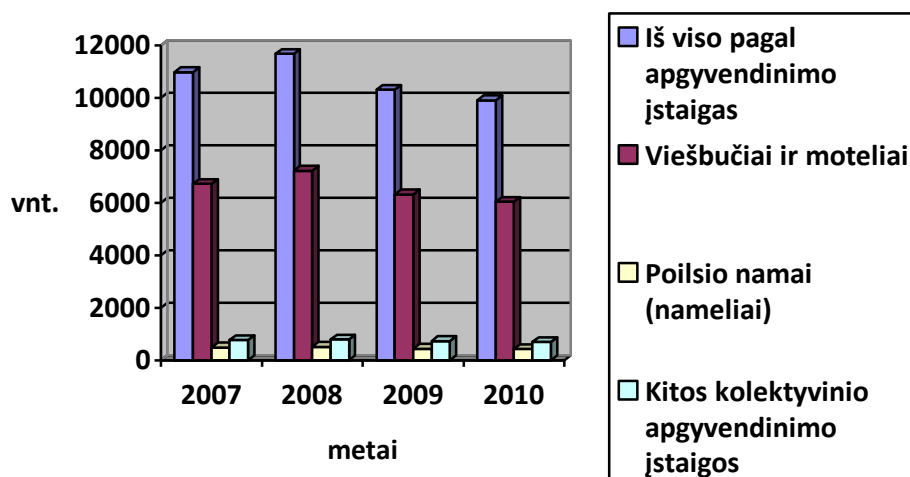
Apgyvendinimo įstaigų skaičius Lietuvoje didėja lėtai. Vis dar nepakanka pigaus apgyvendinimo vietų, tokių kaip kempingai, turistinės stovyklos ir pan. (Lietuvos turizmo apžvalga, 2010). Tai galima puikiai matyti ir diagramoje pateiktuose duomenyse. 2008m. apgyvendinimo įstaigų skaičius Lietuvoje buvo 748. Iš jų 309 sudarė viešbučiai, 144 poilsio namai ir tik 39 moteliai. Nors motelių Lietuvoje yra nedaug, tačiau jų skaičius visą ketverių metų laikotarpį išliko pastovus – 39, tik 2009m. sumažėjo vienu vienetu ir buvo 38 moteliai. 2008m. apgyvendinimo įstaigų skaičius Lietuvoje gan išaugo ir siekė 810 (iš jų 326 viešbučiai ir 140 poilsio namų). 2009-aisiais sumažėjo apgyvendinimo įstaigų iš viso ir poilsio namų, tačiau išaugo viešbučių skaičius (iki 342). 2010 metais viešbučių verslas Lietuvoje vis dar jautė 2009-ųjų metų pasekmes, kai susidūrė su rimtais iššūkiais - buvo panaikinta PVM lengvata, krito atvykstamasis turizmas, projektas "Vilnius - Europos kultūros sostinė 2009" nepateisino lūkesčių, krito vidaus paklausa. Tačiau jau jaučiamos geresnės apgyvendinimo sektoriaus tendencijos. A. Buemann teigimu, kai kurie veiksniai, kurie galėtų teigiamai paveikti viešbučių ir kitų apgyvendinimo įstaigų verslą, pradeda ryškėti jau dabar. Tai pagerėjęs susisiekimas su Europos miestais oro transportu, iniciatyvos dėl supaprastinto vizų režimo kaimynių Rytų valstybių turistams bei Europos Sąjungos lėšų panaudojimas. Taip pat gero pajamų šaltinio atvykstamojo turizmo paslaugų bendrovės šiemet tikisi iš Europos vyrų krepšinio čempionato. Prognozuojama, kad į Lietuvą atvyks apie 30 tūkst. sirgalių iš viso pasaulio.

24 pav. Viešbučių skaičius Italijoje, vnt. Sudaryta autorės, remiantis ISTAT duomenimis.

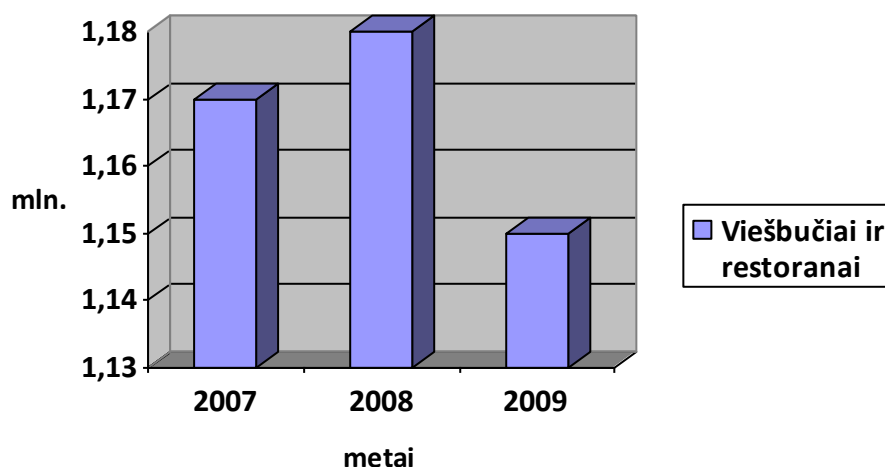
Italijoje viešbučių skaičiaus rodikliai yra apie 35 kartus aukštesni, negu Lietuvoje. 2007m. šis rodiklis siekė 34058. 2008-aisiais viešbučių skaičius išaugo iki 34150, o 2009m. pradėjo mažėti – 33967, 2010m. – 33920. Ši šalis pirmauja Europoje pagal viešbučių vietų skaičių. Per metus Italija gali apgyvendinti daugiau nei 45 mln. turistų. Užsienio turistų skaičius Italijoje užima 3 vietą pasaulyje. Kasmet čia apsilanko apie 52 mln. turistų. Italijos statistikos departamento duomenimis, gausiausiai lankoma Venecija, Florencija, Roma, Milanai, Pizos bokštas, Kaprio sala, Pompėja ir kt. Šiuose miestuose ir susitelkę daugiausiai viešbučių. 2007, 2008 m. viešbučių skaičius Italijoje didėjo, 2009 sumažėjo net 183, o 2010 dar 47 viešbučiais. Foglizzo P. (2011) teigia, kad viešbučių skaičius ekonominės krizės metais sumažėjo, nes maži viešbučiai nesugebėjo atsilaikyti didžiųjų viešbučių konkurencijai ir, sumažėjus turistų skaičiui bei pajamoms, susimokėti mokesčių.

Apgyvendinimo įstaigose dirbančių asmenų skaičius.

25 pav. Lietuvos apgyvendinimo įstaigose dirbančių asmenų skaičius, vnt. Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Diagramoje pateiktuose duomenyse matoma, kad daugiausiai apgyvendinimo sektoriuje dirbančių darbuotojų buvo 2008 – ekonomikos pakilimo metais. Šiais metais didėjo darbuotojų visose apgyvendinimo įstaigose: viešbučiuose ir moteliuose jų padidėjo nuo 6726 iki 7219,5, poilsio namuose ir nameliuose - nuo 487 iki 506 darbuotojų, o kitose kolektyvinio apgyvendinimo įstaigose (kempingai, turizmo centrai, nakvynės namai) šis skaičius padidėjo 29 vienetais – nuo 759 iki 788. 2009 – ieji buvo visiškai priešingi metai 2008 – iesiems, šiais metais darbuotojų skaičius ženkliai sumažėjo visose apgyvendinimo įstaigose. Viešbučiuose ir moteliuose buvo atleista net apie tūkstantis darbuotojų. Darbuotojų mažinimas ekonominės krizės metu buvo vienas iš pagrindinių veiksnių, kurių ėmėsi įmonių vadovai. Poilsio nameliuose dirbančių žmonių nėra daug, tačiau 2009 metais jų sumažėjo dar beveik 100 – nuo 506 iki 430. Apžvelgiant 2010-uosius metus matyti įdomi tendencija – viešbučių skaičius didėjo, o darbuotojų skaičius nežymiai, tačiau mažėjo. Iš to būtų galima daryti išvadą, kad dėl finansinių sunkumų darbdaviai nėra linkę priimti naujų darbuotojų.

26 pav. Italijos viešbučiuose ir restoranuose dirbančių asmenų skaičius. Sudaryta autorės, remiantis Eurostat ir Italijos viešbučių federacijos duomenimis.

Italijos viešbučių ir restoranų versle 2007m. dirbo 1.174.471 asmuo. 2008m šis skaičius išaugo ir siekė 1,18 mln. Lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis, pagal darbuotojų skaičių viešbučių ir restoranų versle, Italija yra ketvirtoje vietoje (po Vokietijos, Ispanijos ir Jungtinės Karalystės). Kaip matyti diagramoje, 2009-aisiais metais darbuotojų skaičius viešbučių ir restoranų versle sumažėjo apie 300 tūkst. (iki 1.149.789). Remiantis tuo, kad tais metais viešbučių skaičius Italijoje sumažėjo 183 vnt., galima daryti išvadą, kad toks staigus darbuotojų sumažėjimas nebuvo įtakotas vien tik uždarytų viešbučių skaičiaus, tačiau taip pat ir ekonominės krizės. 2010-ųjų metų duomenys dar nėra paskelbti.

Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Tyrimo metu gautuose rezultatuose matomas ryškus ekonominės krizės poveikis Lietuvos ir Italijos ekonomikoms bei apgyvendinimo sektoriams. Svarbiausios pasekmės šių valstybių ekonomikoms buvo šios: bendrojo vidaus produkto (BVP) mažėjimas (-20mln. litų Lietuvoje ir -20 mln. eurų Italijoje), augantis nedarbo lygis (+7,9 % Lietuvoje ir 1,1 % Italijoje), staigus infliacijos lygio kitimas (nuo 10,9 iki 4,5 % Lietuvoje ir nuo 3,3 iki 0,8 % Italijoje) valstybės skolos ir biudžeto deficito didėjimas (valstybės skola Lietuvoje išaugo apie 9 mln. litų, o Italijoje – apie 64 mln. eurų) bei darbo užmokesčio mažėjimas (pastarasis tik Lietuvoje).

Nagrinėjamų šalių apgyvendinimo sektoriuose sumažėjo suteiktų nakvynių skaičius (Lietuvoje jis sumažėjo milijonu, Italijoje – 30 milijonų). Lietuvoje ekonominės krizės piko metais viešbučių skaičius išaugo, tačiau darbuotojų sumažėjo net apie 1300. Italijoje ženkliai sumažėjo ir darbuotojų, ir viešbučių skaičius (-3 mln. darbuotojų ir -188 viešbučiai). Dar vienas krizės įtakotas veiksnys buvo išaugęs nakvynių pas gimines ar draugus rodiklis.

Nacionalinis statistikos institutas ir valstybinė mokslinių tyrimų organizacija (2011) teigia, kad ekonominė krizė Italijos turizmo sektoriuje dar nesibaigė. Šios šalies statistikos departamentas konstatuoja, kad nuo 2008 iki 2011 metų, Italija prarado 19 milijonų 400 tūkstančių atostogų ir 58 milijonus nakvynių, praleistų toliau nuo namų. Skaičiuojant pagal vidutinę 103 eurų sumą, išleidžiamą atostogų metu vienai dienai (Italijos banko duomenys), 2010 metais buvo prarasta apie 6 milijardai eurų. Tačiau, teigia Nacionalinio statistikos instituto ir valstybinės mokslinių tyrimų organizacijos ekspertai, jeigu dar priskaičiuotų 21 milijoną prarastų verslo reikalais turėjančių atvykti į Italiją užsieniečių, ši suma išaugtų dar bent 2 milijardais eurų. 2010 metais, lyginant su 2009-aisiais, atostogų skaičius sumažėjo 12%, o lyginant su 2008-aisiais net 18%. Suteiktų nakvynių skaičius ekonominės krizės metais sumažėjo net apie 30 milijonų, o darbuotojų, dirbančių Italijos viešbučių ir restoranų versle – net apie 3 milijonus.

PTO posėdžių metu (2010) buvo suformuluotos rekomendacijos Europos šalims, siekiančioms sumažinti ekonominės krizės įtaką turizmo sektoriuje:

- mažinti mokesčius apgyvendinimo paslaugas teikiančioms įmonėms;
- stiprinti viešojo ir privataus turizmo sektoriaus bendradarbiavimą;
- rasti būdų kredituoti smulkaus ir vidutinio verslo turizmo sektorių, siekiant išvengti darbuotojų atleidimo iš darbo;
- atsižvelgiant į keliautojų pajamų sumažėjimą, labiau orientuotis į kaimynines bei artimesnes šalis vykdant rinkodarą bei stiprinant bendradarbiavimą turizmo srityje.

IŠVADOS

1. Nustatant ekonominės krizės priežastis bei pasekmes, mokslininkų nuomonės sutampa ir jos įvardijamos panašiai. Priežastys, sukėlusios ekonominę krizę yra: nekilnojamojo turto kainų burbulas, didelė konkurencija tarp bankų, pernelyg didelis ūkio subjektų skolinimasis, ilgalaikio skolinimosi pakeitimas trumpalaikiu. Mokslininkų išskiriamos ekonominės krizės pasekmės: bendras ekonomikos nuosmukis, sumažėjusios nekilnojamojo turto kainos, padidėjęs įmonių bankrotų skaičius, išaugęs nedarbo lygis, sumažėjęs darbo užmokestis, išaugusi valstybės skola.

2. Italijos apgyvendinimo sektoriaus rodikliai yra ženkliai didesni nei Lietuvos. Pavyzdžiui, viešbučių skaičius Lietuvoje yra apie 300, o Italijoje - apie 34000. Tai lemia turizmo išsivystymas, atvykstančių turistų srautai. Viešbučių skaičiaus rodikliai lemia ir darbuotojų skaičių. Lietuvos apgyvendinimo sektoriuje dirba apie 10000 asmenų, Italijoje – virš milijono. Nakvynė viešbutyje čia taip pat brangesnė – apie 100 eurų nakčiai, tuo tarpu Lietuvoje – apie 70 eurų. Nors šių šalių rodikliai skiriasi net keliasdešimt kartų, tačiau jos turi bendrą panašumą – neigiamas ekonominės krizės sukeltas poveikis tiek šalių ekonomikoms, tiek apgyvendinimo sektoriams.

3. Ekonominė krizė pasireiškė abiejų šalių ekonomikose ir apgyvendinimo sektoriuose. Svarbiausios pasekmės šių valstybių ekonomikoms buvo šios: bendrojo vidaus produkto (BVP) mažėjimas, augantis nedarbo lygis, infliacijos lygio didėjimas, valstybės skolos ir biudžeto deficito didėjimas bei darbo užmokesčio mažėjimas (pastarasis tik Lietuvoje). Abiejų šalių apgyvendinimo sektoriuose sumažėjo suteiktų nakvynių skaičius (Lietuvoje jis sumažėjo milijonu, Italijoje – 30 milijonų). Lietuvoje ekonominės krizės piko metais viešbučių skaičius išaugo, tačiau darbuotojų sumažėjo net apie 1300. Italijoje ženkliai sumažėjo ir darbuotojų, ir viešbučių skaičius (-3 mln. darbuotojų ir -188 viešbučiai). Dar vienas krizės įtakotas veiksnys buvo išaugęs nakvynių pasigimines ar draugus rodiklis.

LITERATŪRA

- Bernatonytė, D., Vilkė, R., Keizerienė, E. Ekonominės krizės poveikio lietuvių smulkių ir vidutinių įmonių socialinei atsakomybei kryptys. Iš *KTU mokslas* [interaktyvus]. 2009, kovas [žiūrėta 2011-01-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-229.pdf>>
- Bernotas, A. Lietuvos mokslų akademijos sesijoje. Iš *Mokslas ir technika* [interaktyvus]. 2008, lapkritis [žiūrėta 2011-01-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.mokslasirtechnika.lt/mokslo-naujienos/lietuviu-moksl-akademijos-sesijoje.html>>
- Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydziaiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Blanchard O. (2007). *Makroekonomika*. Vilnius: Tyto Alba.
- Blümle, G, Goldschmidt, N. (2006). From economic stability to social order: The debate about business cycle theory in the 1920s and its relevance for the development of theories of social order by Lowe, Hayek and Eucken. *European Journal of the History of Economic Thought*, 13 (4), 543-570.
- Bonotto, T. La crisi economica, in Italia propone una nuova prospettiva. I cambiamenti socio – economici. Iš *Un mondo possibile* [interaktyvus]. 2010, spalio [žiūrėta 2011-04-02]. Prieiga per internetą:<<http://www.unmondopossibile.net/articolo/art1616.htm>>
- Coombs, W. T. 1999. *Ongoing crisis communication : planning, managing, and responding*, Sage Publications, Thousand Oaks, Calif.
- Conti economici nazionali. Iš *Istat* [interaktyvus]. 2010, kovas [žiūrėta 2011-03-26]. Prieiga per internetą: <http://www.istat.it/salastampa/comunicati/in_calendario/continaz/20110301_00/>
- Cosa succede al turismo italiano? Iš *Marimoreno* [interaktyvus]. 2010, vasaris [žiūrėta 2011-03-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.marimoreno.it/wordpress/?tag=crisi-del-turismo-in-italia>>
- Crisi, il turismo regge l'urto e l' Italia resta meta ambita. 2010 all'insegna della ripresa. Iš *Enit* [interaktyvus]. 2010, kovas [žiūrėta 2011-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.enit.it/it/pressroomonline/enit-news/20-crisi-il-turismo-regge-lurto-e-l-italia-resta-meta-ambita-2010-allinsegna-della-ripresa.html>>
- Diamond, D.W. and Rajan, R.G. (2009). The Credit Crisis: Conjectures about Causes and Remedies // NBER Working Paper, No. w14739
- Dirsienė, R. Turizmo departamentas siekia didinti turistų srautus. Iš *Tourism* [interaktyvus]. 2009, gegužė [žiūrėta 2011-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.tourism.lt/aktualijos/detalia.php?ID=2506&phrase_id=438457>

Disoccupazione in Italia continua a crescere, male i giovani che cercano lavoro 15-24 anni. Iš *News economia* [interaktyvus]. 2010, vasaris [žiūrėta 2011-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.newseconomia.com/tag/disoccupazione-italia-2010/>>

Dusan, B. (2009). Controlling in the economic crisis. Economics & management. University Central Europe in Skalica. Slovakia.

Dzikevičius, A., Zamzickas, M. An overview of financial crises in u.s. Iš *KTU mokslas* [interaktyvus]. 2009, vasaris [žiūrėta 2011-01-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-166.pdf>>

EurActiv: Rytinės ES šalys narės po krizės atsigauna nevienodu greičiu Iš *Euractiv* [interaktyvus]. 2010, gruodis [žiūrėta 2011-01-16]. Prieiga per internetą: <http://www.europedirect.lt/go.php/lit/EurActiv_Rytines_ES_salys_nares_po_krize/2907>

Eurostat: Nel 2010 deficit Italia al 4,6%. Iš *Eurostat*. [interaktyvus]. 2011, balandis [žiūrėta 2011-04-22]. Prieiga per internetą: <http://www.adnkronos.com/IGN/News/Economia/Eurostat-Nel-2010-deficit-Italia-al-46_311945251253.html>

Eurostat: Persons employed by sector. Iš *Eurostat*. [interaktyvus]. 2008, gegužė [žiūrėta 2011-05-09]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/datas_et?p_product_code=TIN00004>

Faraoni, D. N. Riforma fiscale. Iš *Aggiornamneti sociali*. [interaktyvus]. 2010, gegužė [žiūrėta 2011-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.democraziaeconomica.it/articolo/art0299.htm>>

Foglizzo, P. I numeri della crisi. Iš *Aggiornamneti sociali*. [interaktyvus]. 2009, balandis [žiūrėta 2011-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.aggiornamentisociali.it/dossier/dossier2009crisieco/104foglizzo.pdf>>

Giovanni, E. Turismo 2010: otto miliardi di perdite. Iš *Aggiornamneti sociali*. [interaktyvus]. 2011, vasaris [žiūrėta 2011-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.turismoeterritorio.com/il-punto/140-turismo-2010-otto-miliardi-di-perdite>>

Glinskienė, R., Petuškienė, E. Pasaulinės ekonominės krizės poveikis lietuvių reemigracijos ir protų nutekėjimo procesams. Iš *KTU mokslas* [interaktyvus]. 2009, kovas [žiūrėta 2011-01-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-763.pdf>>

Grecevičius, P. ir kt. (2002). Turizmas. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.

Grinius, K. Tikros krizės priežastys. Iš *Seo-marketing* [interaktyvus] 2010, spalio. [žiūrėta 2011-01-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.seo-marketing.lt/KAS-YRA-EKONOMIKA/tikros-krizes-priežastys.html>>

Hotel in offerta: prezzo medio di una camera doppia in Europa intorno ai 98 €. Iš *Compagniaaereaitalia*. [interaktyvus]. 2010, sausis [žiūrėta 2011-04-26]. Prieiga per internetą:

<<http://www.compagniaaereaItalia.it/2010/01/hotel-in-offerta-prezzo-medio-di-una-camera-doppia-in-europa-intorno-ai-98-e/> >

Il turismo italiano schiacciato dalla crisi. Iš *Economia* [interaktyvus]. 2010, vasaris [žiūrėta 2011-03-29]. Prieiga per internetą: <<http://economia.virgilio.it/soldi/turismo-italiano.html> >

Inflazione che sale, per le associazioni consumatori 1000 euro in più di spesa. Iš *news economia*. [interaktyvus]. 2010, vasaris [žiūrėta 2011-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.newseconomia.com/2010/11> >

Istituto nazionale di statistica. Occupati e disoccupati. Iš *Istat*. [interaktyvus]. 2010, sausis [žiūrėta 2011-04-22]. Prieiga per internetą: <http://www.istat.it/salastampa/comunicati/in_calendario/occprov/20100129_00/testointegrale20100129.pdf >

Istituto nazionale di statistica. Occupati e disoccupati. Iš *Istat*. [interaktyvus]. 2011, vasaris [žiūrėta 2011-04-22]. Prieiga per internetą: <http://www.istat.it/salastampa/comunicati/in_calendario/occprov/20110201_00/testointegrale20110201.pdf >

Jakeliūnas, S. (2010). *Lietuvos krizės anatomija*. Vilnius: Kitos knygos

Jakeliūnas, S. Pasaulinė krizė Lietuvoje: priežastys, padariniai ir pamokos. Iš *Demokratija* [interaktyvus]. 2011, vasaris [žiūrėta 2011-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.demokratija.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=521:jakeliunas&catid=11:paskutines-naujienos >

JAV izdo departamentas nustatė krizės priežastis. Iš *Ekonomika* [interaktyvus] 2010, gegužė [žiūrėta 2011-01-25]. Prieiga per internetą: <<http://ekonomika.atn.lt/straipsnis/54707/jav-izdo-departamentas-nustate-krizes-priezastis> >

Kas kaltas dėl ekonominės krizės Lietuvoje? Iš *Geofinansai* [interaktyvus]. 2009, vasaris [žiūrėta 2010-12-28]. Prieiga per internetą: <<http://geofinansai.lt/?p=75> >.

Kauzonienė, S. (2007). Ar galima numatyti ekonominius pokyčius? [interaktyvus], 2007 balandis. [žiūrėta 2011-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.kauzoniene.lt/mediabank/ekonomika%201.pdf>>

Kindleberger, P. Ch. (2005). *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Kocmanova, A. (2009). *Economic crisis and social responsibility*. Economics & management. Brno University of Technology, Czech Republic.

Langvinienė, N., Vengrauskas, P., Žitkienė, R., (2004). *Tarptautinis verslas*. Kaunas: Technologija. 2 knyga. 11 - 12.

Lawton L., Weaver, D. (2006) *Tourism management*. Australia: John Wiley and Sons.

Levickaitė, R. Lengvatinis PVM mokestis viešbučiams galios metus. Iš *Ekonomika*. [interaktyvus] 2010, lapkritis [žiūrėta 2011-04-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.ekonomika.lt/naujiena/lengvatinis-pvm-mokestis-viesbuciams-galios-metus-2273.html>>

Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas. Iš *Lietuvos Respublikos Seimas* [interaktyvus] 2010, gruodis [žiūrėta 2011-01-09]. Prieiga per internetą:

<http://www.finmin.lt/web/finmin//auktualus_duomenys/biudzeto_pajamos/valstybes_biudzetas >

Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė 2010–2012 metų strateginis veiklos planas. Iš *Valstybės kontrolė*. [interaktyvus]. 2010, sausis [žiūrėta 2010-12-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.vkontrolė.lt/n/index.php?id=10> >

Lietuvos statistikos departamentas. Vidutinė numerio kaina viešbučiuose. Iš *Lietuvos statistikos departamentas*. [interaktyvus]. 2011, kovas [žiūrėta 2011-04-18]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> >

Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojai/ Darbo jėga. Iš *Lietuvos statistikos departamentas*. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-01-08]. Prieiga per internetą:

<<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=3106&PHPSESSID=811c0ef239a7f99c7e5982308eadadb> >

Lietuvos statistikos departamentas. 2007 m. po savo šalį keliavo 2,2 procento daugiau vietinių turistų. [interaktyvus]. 2008, kovas [žiūrėta 2011-04-15]. Iš *Lietuvos statistikos departamentas*. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2521> >

Lietuvos statistikos departamentas. 2008 m. vietinių turistų kelionių po šalį padaugėjo 0,5 procento. Iš *Lietuvos statistikos departamentas*. [interaktyvus]. 2009, kovas [žiūrėta 2011-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6629> >

Lietuvos statistikos departamentas. 2009 m. sausio–kovo mėn. lietuvos gyventojai šalyje ir užsienyje keliavo mažiau. Iš *Lietuvos statistikos departamentas* [interaktyvus]. 2009, birželis [žiūrėta 2011-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6735> >

L'Istat e la crisi economica in Italia. Iš *Aggiornamenti sociali*. [interaktyvus]. 2010, sausis [žiūrėta 2011-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.bitcity.it/news/15415/l-istat-e-la-crisi-economica-in-italia.html> >

Makutėnas, V., Makutėnienė, D. (2003) *Ekonomika, vadovėlis*. (p. 251 – 263).

Martinkus, B., Sakalas, A., Savanevičienė, A. (2006). *Darbo išteklių ekonomika ir valdymas. Vadovėlis*. Kaunas: Technologija.

Matiušaitytė (2006). *Ekonomika. Studių knyga /Autorių kolektyvas*. Kaunas: VDU Leidykla, p. 194

Medlik S., Ingram H. (2002). „Tourism and hospitality in the 21st century“. Iš *Amazon*. [interaktyvus]. 2002, balandis [žiūrėta 2011-04-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.amazon.com/books/arts> >

Notifica dell'indebitamento netto e del debito delle Amministrazioni Pubbliche secondo il Trattato di Maastricht. Iš *Istat* [interaktyvus]. 2009, balandis. [žiūrėta 2011-04-16]. Prieiga per internetą: <http://www.istat.it/salastampa/comunicati/non_calendario/20090422_00/testointegrale20090422.pdf >

Occupati e disoccupati. Iš *Istat* [interaktyvus]. 2010, gruodis [žiūrėta 2011-04-18]. Prieiga per internetą: <http://www.istat.it/salastampa/comunicati/non_calendario/20110401_00/testointegrale20110401.pdf >

Redazione FullTravel. Prezzi hotel in Italia: andamento 2010. Iš *Full travel*. [interaktyvus]. 2010, rugsėjis [žiūrėta 2011-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.fulltravel.it/Travel-News/Prezzi-hotel-in-Italia-andamento-2010/73/7-2520-1.html> >

Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment, adopted by the Thirteenth International Conference of Labour Statisticians. Iš *The Thirteenth International Conference of Labour Statisticians* [interaktyvus]. 1982, spalio. [žiūrėta 2011-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@integration/@stat/documents/normativeinstrument/wcms_087481.pdf >

Rilevazione sulle forze di lavoro. Iš *Istat*. [interaktyvus]. 2007, gruodis [žiūrėta 2011-02-26]. Prieiga per internetą: <http://www.istat.it/salastampa/comunicati/in_calendario/forzelav/200712200/testointegrale20071220.pdf >

Rötheli, Tobias F. (2007). Business Forecasting and the Development of Business Cycle Theory. *History of Political Economy*, Nr. 39 (3), p. 481-510.

Sakalas A., Savanevičienė, A. (2003). Įmonės krizių vadyba. *Ekonomika ir vadyba* (p. 16-22). Kaunas: Technolgia.

Seeger, Matthew W. Ulmer, Robert R. (2001) *Virtuous Responses to Organizational Crisis: Aaron Feuerstein and Milt Cole*. *Journal of Business Ethics*, 31: 369–376

Sesto rapporto sul sistema alberghiero in Italia 2010. Iš *Tourism*. [interaktyvus]. 2010, gruodis. [žiūrėta 2011-05-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.federalberghi.it/publicazioni/rapporto%20sul%20sistema%20alberghiero%202010.pdf> >

Sinevičienė, L., Vasiliauskaitė, A. Skolos instrumentai ir jų rizikingumas pasaulinės finansų krizės kontekste. Iš *KTU mokslas* [interaktyvus]. 2009, kovas [žiūrėta 2011-01-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-180.pdf> >

- Skominas, V. (2006). Makroekonomika. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Snieška, V., Baumilienė, V., Bernatonytė, D. ir kt. (2001). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija. p. 614
- Svetikienė, I. (2002) *Turizmo marketingas*, vadovėlis. Vilnius: Vilniaus kolegija. p. 39.
- Tornell, A., Westermann, F. (2002). Boom-Bust Cycles in Middle Income Countries: Facts and Explanation.. *NBER Working Paper 9219*, 9, p. 26-39
- Vainienė R. (2005). Ekonomikos terminų žodynas. Vilnius: Tyto Alba
- Valackienė, A. (2005). Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas: mokomoji knyga (p. 8-11). Kaunas: Techonologija.
- Valstybės biudžeto vykdymo duomenys. Iš *Lietuvos Respublikos finansų ministerija* [interaktyvus] 2010, gruodis. [žiūrėta 2011-01-09]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/web/finmin//aktualus_duomenys/biudzeto_pajamos/valstybes_biudzetas >
- Valstybinis turizmo departamentas prie LR ūkio ministerijos.(2009). Aiškinamasis turizmo terminų žodynas.
- Vasiliauskas, A. Ekonominės krizės grėsmės pasekmės lietuvi ir jos pamokos. Iš *Mokslas ir technika* [interaktyvus]. 2009, kovas [žiūrėta 2010-12-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.mokslasirtechnika.lt/mokslo-naujienos/ekonomin-s-kriz-s-gr-sm-s-pasekm-s-lietuvi-ir-jos-pamokos.html> >
- Vaškytė, Ž. Valstybinis turizmo departamentas prognozuoja augimą šalies turizmo sektoriuje. Iš *Tourism* [interaktyvus]. 2010, lapkritis [žiūrėta 2011-04-06]. Prieiga per internetą: <http://www.tourism.lt/aktualijos/detaliai.php?ID=3078&phrase_id=438457 >
- Voigt, A. I turisti scappano dall'Italia. La crisi del settore turistico è nella testa degli italiani. Iš *Innovando* [interaktyvus]. 2009, liepa [žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.innovando.it/i-turisti-scappano-dallitalia-la-crisi-del-settore-turistico-e-nella-testa-degli-italiani-1405.html> >
- Watt, A. (2008). The economic and financial crisis in Europe: addressing the causes and the repercussions. MPRA Paper No. 12337. European Economic and Employment Policy Brief 3/2008.

PRIEDAI

1 priedas

2011m.ekonominė prognozė šalims pagal EurActiv tinklą.

2011 m. prognozė	BVP augimas , palygini su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus	Infliacija %, palygini su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus	Nedarbo lygis %	Valstybės biudžeto balansas,BVP %	Mokėjimų balansas, BVP %
Lenkija	3,9	2,9	9,2	-6,6	-3 3
Čekijos Respublika	2,3	2,1	7,0	-4,6	-1,5
Slovakija	3,0	3,2	14,2	-5,3	-5,0
Vengrija	2,8	3,9	11,0	-4,7	-6,2
Slovėnija	1,9	2,0	7,2	-5,3	-0,6
Lietuva	2,8	2,3	16,9	-7,0	1,3
Latvija	3,3	1,1	17,7	-7,9	-0,5
Estija	4,4	3,6	15,1	-1,9	1,4
Bulgarija	2,6	3,	9,1	-2,9	-2,5
Rumunija	1,5	5,5	7,4	-4,9	-5,6
Euro zona	1,5	1,8	10	-4,0	0,0

2 priedas

Lietuvos valdžios sektoriaus deficitas ir skola

	Mln. Lt			
	2007	2008	2009	2010
Deficitas (-) / perteklius (+)	-1001,0	-3664,2	-8727,0	-6705,3
Bendrasis vidaus produktas (BVP) (to meto rinkos kainomis)	98669,1	111482,6	91525,9	94625,3
Deficito santykis su BVP, proc.	-1,0	-3,3	-9,5	-7,1
centrinės valdžios subsektorius	-624,8	-2307,6	-5318,8	-4307,4
vietinės valdžios subsektorius	-322,8	-247,7	-398,0	77,9
socialinės apsaugos fondų subsektorius	-53,4	-1108,9	-3010,2	-2475,8
Valdžios sektoriaus konsoliduotoji bendroji skola nominaliąja verte metų pabaigoje	16698,0	17374,8	26983,1	36113,8
Skolos santykis su BVP, proc.	16,9	15,6	29,5	38,2
Valiuta ir indėliai	0	0	6,4	16,6
Vertybiniai popieriai, išskyrus akcijas ir finansines išvestines priemones	15458,3	15208,8	22697,7	29619,8
trumpalaikiai	375,1	1029,8	1141,7	1249,5
ilgalaikiai	15083,2	14179,0	21556,0	28370,3
Paskolos	1239,7	2166,0	4279,0	6477,5
trumpalaikės	35,5	343,1	51,3	1023,1
ilgalaikės	1204,2	1822,9	4227,7	5454,4

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=9222> >